

# تحول در سیاست خارجی هند: از سیاست عدم تعهد تا چندهمسویی

مسعود همیانی<sup>۱</sup>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی

درجه مقاله: علمی - پژوهشی

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۱۷

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۳۱

<sup>۱</sup>. دانش آموخته کارشناسی ارشد روابط بین الملل، masoudhamiani@gmail.com

## چکیده

این پژوهش به دنبال بررسی این سؤالات است که چه گونه فلسفه سیاسی هندو سیاست خارجی هند را متحول ساخته است و این که هند تحت حکومت دولت نارندرا مودی چه گونه به ژئوپلتیک در حال گذار جهانی نگاه می کند؟

در پاسخ، از آنجایی که حزب حاکم مفروض می دارد که تسلط یک روایتی منفعل و دنیاگریز از هندوئیسم بر جامعه کثرت گرای هند، منجر به انقیاد مردم هند در قرن های گذشته شده و مانع از پیشرفت اقتصادی-نظامی این کشور بوده است، فرضیه این مقاله این است که دولت مودی تلاش دارد با تحمیل روایتی واحد بر جامعه کثرت گرای هند و بسیج توده ها، فرهنگ استراتژیک این کشور را جهت تحقق بخشیدن به آمال کشور به عنوان یک قدرت جهانی و هنجارساز در بحبوحه تغییرات ژئوپلتیک جهانی (ظهور چین) تغییر دهد. یافته های ما بر اساس روش استقرایی، ضمن تأیید فرضیه مذکور، به این حکم کلی می رسد که سیاست خارجی هند در سال های اخیر جسورتر شده و با مشخصات زیر دچار تحول شده است:

۱- مشارکت با کشورهای پیشرفته صنعتی برای افزایش منافع اقتصادی در قالب استراتژی چندهم سویی ۲- طراحی یک استراتژی احیاء شده در قالب سازوکارهایی چون گروه بندی کواد، چشم انداز هند و ارام و سازوکار چندجانبه گرایی های کوچک برای مقابله با چین ۳- تلاش برای بهبود رابطه با همسایگان و کشورهای حوزه اقیانوس هند در قالب ابتکاراتی چون اولویت با همسایگان و سیاست الحاق به شرق.

• واژگان کلیدی

سیاست خارجی هند- ملی گرایی هندو- سیاست عدم تعهد- سیاست چندهمسویی- استقلال استراتژیک.

## مقدمه

از زمان روی کار آمدن حزب راست‌گرای هندو بهاراتیا جاناتا موسوم به بی.جی.پی.<sup>۱</sup> در سال ۲۰۱۴، نخست‌وزیر نارندرا مودی<sup>۲</sup> توجه ویژه‌ای به سیاست خارجی نشان داده و به گفته اکثر ناظران، انرژی تازه‌ای به سیاست خارجی هند تزریق نموده است. وی در اولین مصاحبه خود درباره سیاست خارجی این‌طور بیان داشت: «وظیفه سیاست خارجی تغییر ذهنیت دیگران نیست، هدف پیدا کردن نقاط مشترک است و هر جا منافع هند ایجاب کند با هر کشوری گفت‌وگو می‌کنیم». او در ادامه توضیح داد: «هند باید بپذیرد جهان دوقطبی به سر آمده است اما هند کمی دیر این وضعیت را درک نموده است. جهان امروز یک جهان به‌هم‌پیوسته و دنیای وابستگی متقابل است... امروز ما در حال ایجاد روابط با کشورهای سراسر جهان هستیم. من با همان احترامی که با عربستان سعودی مشارکت ایجاد می‌کنم، با ایران نیز به همان اندازه تعامل می‌کنم. با احترامی که با آمریکا صحبت می‌کنم، با روسیه نیز هم با همان احترام صحبت می‌کنم» (Indian Express, 2016).

این اظهارات، نشان‌دهنده ذهنیت عمل‌گرایانه‌ی وی در عرصه سیاست خارجی می‌باشد. با این حال این بدان معنا نیست که روایت ایدئولوژیک حزب حاکم در مورد جهت‌گیری سیاست خارجی هند را دست‌کم بگیریم. برای درک این تحول در سیاست خارجی هند، بهتر است که نگاهی به تکامل مفهوم‌پردازی در مورد جهت‌گیری سیاست خارجی هند بیندازیم. شایان ذکر است که هند از زمان استقلال همواره با توجه به وسعت جغرافیایی و میزان جمعیت خود همواره سعی کرده است که نقش یک «آموزگار جهانی»<sup>۳</sup> را تحت دکتترین متفاوت دنبال کند و دولت مودی هم از این موضوع مستثنا نبوده است (Menon, 2020). از این‌رو، در حالی که هدف از سیاست موسوم به «عدم تعهد»<sup>۴</sup> در دوران جنگ سرد، این بود که دهلی‌نو فراتر از وزن نظامی و اقتصادی خود جایگاهی در روابط بین‌الملل پیدا کند. جواهر لعل نهرو به‌عنوان معمار سیاست خارجی هند پس از استقلال، با یک نگاه آرمان‌گرایانه در سیاست کلان جهانی سعی داشت با دیپلماسی صلح، جایگاه هند را به‌عنوان یک قدرت سیاسی ارتقا دهد (Vinod Kumar, 2020).

---

1. The Bharatiya Janata Party

2. Narendra Damodardas Modi

3. Vishwa Guru

4. Non-Alignment

اما بعد از جنگ سرد، آزادسازی‌های اقتصادی در دهه ۹۰ تحت حزب کنگره و گسترش روابط دوجانبه با ایالات متحده، روسیه و آزمایش هسته‌ای توسط حزب حاکم بهارتیا جاناتا در سال ۱۹۹۸ (باوجود دوره کوتاهی از تحریم) اعتمادبه‌نفس تازه‌ای به هند بخشید و نخبگان سیاست خارجی هند شروع به مفهوم‌پردازی جدید نمودند و مفهوم دکترین «استقلال استراتژیک»<sup>۱</sup> یا به عبارتی سیاست «نسخه دوم عدم تعهد» را برای توصیف پارادایم حاکم بر سیاست خارجی هند مطرح ساختند (Wulf and Debiel, 2015:29).

از سال ۲۰۰۸ پس از توافق هسته‌ای هند و آمریکا و بحران اقتصادی جهانی، دهلی‌نو چالش چین را در اولویت محاسبات استراتژیک خود قرار داده است. در نتیجه، به دنبال عمیق‌تر شدن روابط هند با آمریکا و امضای چندین موافقت‌نامه بنیادین نظامی، هم‌زمان حفظ «مشارکت استراتژیک ویژه و ممتاز»<sup>۲</sup> با روسیه و همچنین پیگیری سیاست «مشارکت و مهار» در مورد چین، بسیاری از ناظران سیاست خارجی تمایل دارند که مفهوم سیاست «چندهم‌سویی»<sup>۳</sup> را برای توصیف جهت‌گیری سیاست خارجی هند به کار ببرند (Narayanan, 2020). نخبگان سیاسی هند استراتژی «چندهم‌سویی» را بهترین ابزار برای رسیدن به سرمایه لازم در جهت ایجاد زیرساخت‌ها و ایجاد ظرفیت در حوزه اقتصاد و همچنین نقش هند در شکل‌گیری هنجارها و رژیم‌های بین‌المللی می‌دانند. برخلاف استراتژی عدم تعهد، هدف استراتژی «چندهم‌سویی» تنها نفوذ سیاسی در روابط بین‌الملل نیست، بلکه هدف رسیدن هند به جایگاه یک قدرت بزرگ در بلندمدت است. این استراتژی دارای سه عنصر است از جمله: ۱- عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای و دیگر دسته‌بندی‌ها چون بریکس؛ ۲- گسترش مشارکت استراتژیک دوجانبه؛ ۳- متنوع‌سازی هنجاری (فراتر از رژیم‌های بین‌المللی غربی). هدف این استراتژی رفتار مساوی با قدرت‌های بزرگ است و سعی می‌کند که از وابستگی بیش‌ازحد به یک قدرت اجتناب کند (Hall, 2016:11).

یک نقطه عطف دیگر در جهت‌گیری سیاست خارجی هند، درگیری مرزی بین این کشور با چین در آوریل ۲۰۲۰ است که در نتیجه آن بیست نفر از سربازان هندی و چهار تن از سربازان چینی کشته شدند (The Wire, 2021). یکی از پیامدهای این حادثه مرزی، بلندتر شدن صدای لابی طرفدار آمریکا در درون محافل استراتژیک هند بود و در نتیجه، برخی معتقدند که دولت مودی در دولت دوم خود و به‌ویژه بعد از درگیری مرزی با چین، با نزدیک شدن بیش‌ازحد به

1. Strategic Autonomy

2. Special and Privileged Strategic Partnership

3. Multi-Alignment

ایالات متحده و احیا بلوک ضدچینی کواد، دکترین استقلال استراتژیک یا سیاست چندهمسویی خود را به نفع یک «شبه اتحاد» با ایالات متحده تغییر داده است (Muraviev & et al, 2021:3). این همسویی در بسیاری از صفت‌ها برای توصیف «مشارکت استراتژیک جهانی» بین دو کشور استفاده می‌شود چون؛ «متحدان طبیعی»، «متحدان ضروری»، «شراکت تعیین کننده قرن بیست و یکم»<sup>۱</sup> و غیره منعکس شده است (Unjhwala, 2020).

در خصوص کارنامه سیاست خارجی مودی، تاکنون در بین ملی‌گرایان هند و نئولیبرال‌ها یک اجماع نسبی وجود دارد که هند در مسیر درستی قرار دارد و ابتکارات وی در سیاست خارجی شامل «اول همسایگان»، «الحاق به شرق»، مشارکت فعال در احیای کواد، توجه به رابطه با اروپا، سیاست متوازن غرب آسیایی، ترسیم چندجانبه‌گرایی‌های کوچک در اقیانوس هند همراه با فرانسه، ژاپن و استرالیا و پیشبرد نگاه هند در موضوعات مربوط به حکمرانی جهانی را می‌ستایند. از نظر ما عوامل داخلی چون ظهور اندیشه سیاسی هندوتوا و عامل خارجی چون ژئوپلتیک در حال گذار جهانی به ویژه ظهور چین، می‌تواند سیر تحول سیاست خارجی هند را به خوبی تبیین نماید که در ادامه بدان خواهیم پرداخت.

### الف- فلسفه سیاسی هند و سیاست خارجی هند

اندیشه سیاسی هندوتوا: ملی‌گرایی هندو موسوم به هندوتوا<sup>۲</sup> ریشه در آیین هندو، دین اکثریت مردم هند دارد و ترکیبی از ملی‌گرایی قومی و بنیادگرایی مذهبی است. هندوتوا در پی ایجاد یک ملت هندو و هویت ملی همگن در یک جامعه متکثر است. این ملی‌گرایی اکثریتی برای اولین بار توسط چاندرا باسو<sup>۳</sup> در سال ۱۸۹۰ مطرح شد که بعدها توسط وینایاک دامودار ساوارکار<sup>۴</sup> فعال سیاسی و نظریه پرداز اصلی هندوتوا احیا شد و حزب حاکم بهارتیا جاناتا نیز رسماً فلسفه سیاسی هندوتوا را به عنوان راهنمای سیاست داخلی و خارجی خود پذیرفت. (Tharoor, 2018:142).

نظریه پردازان هندوتوا با اشاره به خاطرات تلخ انقیاد هندوها تحت حاکمیت سلسله مغولان و استعمار بریتانیا، پراکندگی هندوها را عامل رنج آن‌ها در طول تاریخ می‌دانند و دغدغه اصلی آن‌ها این است که چگونه در جامعه متکثر هند بتوان یک دستور کار سیاسی-اجتماعی حاکم نمود. از این رو، هندوتوا خواستار بازنویسی کتاب‌های درسی تاریخی است؛ زیرا از دوران هزار

1. US-India partnership for the 21st century

2. Hindutva

3. Chandra Basu

4. Damodar Savarkar

سال حکومت مسلمانان به عنوان لکه ننگ یاد می‌کنند. شعار «هندی، هندو و هندوستان»<sup>۱</sup> طنین‌انداز شعار ملی‌گرایی قومی مبتنی بر مذهب، زبان و احساس نژادی است که متفاوت از ملی‌گرایی مدنی و همه‌شمول گاندی و نهرو می‌باشد (Jaffrelot, 2010: 5).

نقش نهاده‌ها: دستور کار هندوتوا برای یکپارچه کردن هند، به وسیله چتری سازمانی متشکل از ۳۸ سازمان موسوم به سنگ پاریوار به معنی «خانواده سازمان‌ها»<sup>۲</sup>، رهبری می‌شود که به دنبال نهادینه کردن روایت خود برای حیات سیاسی و اجتماعی در هند هستند. زیرساخت سیاسی جنبش توسط حزب بهارتیا جاناتا ارائه می‌گردد، اما انگاره‌های ایدئولوژیک توسط سازمان داوطلبان میهن پرست<sup>۳</sup> موسوم به آر.اس.اس فراهم می‌شود که در سال ۱۹۲۵ توسط پزشک ساکن منطقه ماهاراشترا بنام کشاو بالیرام<sup>۴</sup> بنیان گذاشته شد (Tharoor, 2018: 142). سازمان داوطلبان میهن پرست که حکم عضلات حزب بهارتیا جاناتا را دارد، کادر و اعضای خود را در هنگام انتخابات بسیج می‌نماید و نقش مهمی در جنبش ملی‌گرای هندو بازی می‌کند. امروزه نفوذ سازمان در سیاست‌های ملی از آموزش گرفته تا تجارت و سیاست دیده می‌شود. سازمان به‌طور سنتی مخالف خصوصی‌سازی بوده است اما اخیراً گرایش‌های خود را با سرمایه‌گذاری خارجی منطبق ساخته است. این سازمان همچنین برنامه وسیعی را برای تغییر مذهب اقلیت‌ها تدارک دیده است که به جنبش «بازگشت به خانه»<sup>۵</sup> موسوم است (The Wire, 2021).

قرائت‌های متفاوت هندوتوا: اندیشه هندوتوا به عنوان راهنمای سیاست خارجی حزب بهارتیا جاناتا از یک سؤال آزردهنده برای هندوها ناشی می‌شود: چرا علی‌رغم آن که بسیاری از ناظران داخلی هند را یک تمدنی تاریخی می‌دانند، هندوها تحت انقیاد قرار گرفتند؟ اندیشه سیاسی هندوتوا با قرائت‌های مختلف سعی کرده است به این سؤال پاسخ دهد. در این باره، راهول سگر<sup>۶</sup> متفکر هندی و استاد دانشگاه نیویورک ابوظبی، دو رویکرد صلح‌طلبی و ملی‌گرای تهاجمی را شناسایی کرده است. به نظر وی، در پاسخ به سؤال فوق در طول یک قرن قبل از سال ۱۹۴۷، دو پاسخ متمایز و عمده شکل گرفته است. واکنش اول در آثار و کلام

1. Hindi, Hindu, Hindustan

2. Sang Parivar

3. Rastiya Swayamsdvak Sang

4. keshav baliram hedgewar

5. Ghar Wapsi

6. Rahul Sagar

سوامی ویوکاناندا<sup>۱</sup> راهب و فیلسوف هندی منعکس شد. وی انقیاد هند را به دلیل عدم اتحاد در جامعه هندو می دانست. تفسیر دیگر، به وسیله بانکیم چاندر<sup>۲</sup> چاترجی بانفوذترین روشنفکر بنگالی قرن نوزدهم ترویج می شد که بر ماهیت بی رحمانه رقابت بین المللی تأکید می کند (Sagar, 2014: 235-257).

از نظر سگر، این تفسیرهای متفاوت منجر به نتایج بسیار متفاوتی شد. به طوری که ویوکاناندا که همواره الگوی پیشرفت ژاپن را مطلوب می دانست، معتقد بود که شکل ماده گرایانه و فردگرایانه مدرنیته در غرب به جای تقویت پیوندهای اجتماعی هند، آن را تضعیف می سازد. وی دین را وسیله ای می دانست که از طریق آن جامعه ای متنوع و متکثر هند را به هم پیوند می دهد. در مقابل، چاترجی به هندوها توصیه کرد که هر کاری را که برای موفقیت در دنیای که به توصیف او «سگ، سگ را می خورد» لازم است را انجام دهند. فراتر از آن، وی با علم به خشم محافظه کاران هندو، حتی مصرف شراب و گوشت گاو را در صورتی که برای موفقیت در نبرد ضروری باشد، تحسین می نمود. در سال ۱۹۴۷، تفاوت بین این جریان های فکری تشدید شد، زیرا ناظران هندی به طور متناوب تحت تأثیر ظهور اشکال قدرتمند ملی در اروپا و آسیا (به ویژه در ژاپن و چین) بودند. واکنش شبیه افکار ویوکاناندا توسط رهبر هند، مهانداس گاندی<sup>۳</sup> رهبر جنبش استقلال هند منعکس شد که با خودیروانگر نامیدن تمدن مدرن، در عوض آهیمنسا یعنی عدم خشونت<sup>۴</sup> را موعظه می کرد. به نظر سگر، در طرف مقابل این طیف، دامودار ساوارکار یکی از فعالان جنبش استقلال هند قرار داشت که افکار گاندی را ساده لوحانه می دانست و از هندوها می خواست تا بپذیرند که سیاست قدرت های بزرگ خشونت آمیز و رقابتی است (Vaishnav, 2019: 74).

امروز نیز اگرچه در مواردی که ضرورت های سیاسی ایجاب کند، دیدگاه های فرهنگی سوامی ویوکاناندا چهره اصلی قرائت فرهنگی هندوتوا مورد استناد حزب حاکم قرار می گیرد، با این حال، این آرا و عقاید دامودار ساوارکار نظریه پرداز هندوتوا است که به قرائت مسلط بر گفتمان سیاسی خانواده سازمان های راست هندو (سنگ پاریوار) حاکم شده است. از دیدگاه ساوارکار، جنگ و منازعه نامطلوب، اما اجتناب ناپذیر است؛ یعنی تا زمانی که به نظر وی خودخواهی و فرقه گرایی ذهنی در جهان وجود دارد دوری از جنگ هم امکان پذیر نیست. از این رو وی توصیه می کرد که هند بایستی توانایی های خود را برای درگیر شدن در جنگ و

1. Swami Vivekananda

2. Bankim Chandra Chatterjee

3. Mohandas Karamchand Gandhi

4. Ahimsa

قدرت افزایش دهد تا به موقع تهاجم خارجی را دفع کند؛ بنابراین وی به روابط بین‌الملل یک نگاه واقع‌گرایانه و هابزی دارد و مطابق با آنچه که توسیدید<sup>۱</sup> تاریخدان یونانی گفته است: «قوی آنچه را که می‌خواهد انجام می‌دهد و ضعیف فقط آزار می‌بیند» (Panda, 2014)؛ اما به نظر کریستف جفرلو<sup>۲</sup> متخصص فرانسوی مسائل جنوب آسیا، سوارکار از زمانی که بر نقش هویت ملی که دارای سه عنصر خون مشترک، قوانین مشترک و فرهنگ مشترک است و ورای این سه عامل به یک جغرافیای مشترک بیش از قابلیت‌های مادی تأکید می‌کند، از دیدگاه واقع‌گرایانه دور می‌شود. جفرلو می‌گوید: «در ذهن سوارکار، هندوتوا یک جامعه قومی در یک قلمرو مشخص، همراه با اشتراکات نژادی و فرهنگی است که یادآور عصر طلایی ودایی است» (Jaffrelot, 2016).

بنابراین اگر وی امروز زنده بود پاکستان و بنگلادش را متعلق به هندوستان می‌دانست. برای سوارکار، هندو قبل از هر چیز، کسی است که در سرزمینی «از سند تا دریاها» و در زیر هیمالیا ساکن است؛ اما هند تنها یک واحد جغرافیایی برای سوارکار نیست، بلکه سرزمین مقدس هندوها است. از این رو، سوارکار بین هندوها از یک سو و مسلمانان و مسیحیان از سوی دیگر تمایز قائل است: «چراکه هندوستان برای آن‌ها مانند سایر هندوها سرزمین پدری است، اما برای آن‌ها نیز سرزمین مقدس نیست. سرزمین مقدس آن‌ها در عربستان یا فلسطین بسیار دور است. اسطوره‌ها، خدایان، اندیشه‌ها و قهرمانانشان فرزندان این خاک نیستند» (Savarkar, 1923).

### مناظره مکاتب سیاست خارجی هند

تاکنون ادبیات دانشگاهی جهت تبیین جهت‌گیری‌های سیاست خارجی هند پس از استقلال بیشتر در چارچوب پارادیم‌های سنتی چون آرمان‌گرایی، واقع‌گرایی و لیبرالیسم بوده است؛ اما در یک تلاش نظری درخور توجه، کانتی باجپای<sup>۳</sup>، محقق استراتژیک، در کتابی تحت عنوان «استراتژی بزرگ هند»<sup>۴</sup> (۲۰۱۴) اندیشه استراتژیک معاصر هند را به سه مکتب نهرویی، نئولیبرال و فرا واقع‌گرا طبقه‌بندی کرده است (Bajpai, 2014: 114).

1. Thucydides

2. Christophe Jaffrelot

3. Kanti Bajpai,

4. India's Grand Strategy History, Theory, Cases



لذا، درحالی که رویکرد نهرویی تحت تأثیر افکار آرمان‌گرایانه نخست‌وزیر جواهر لعل نهرو<sup>۱</sup>، تدارک جنگ و توازن قوا را برای امنیت و تأمین اهداف سیاست خارجی، ویرانگر و بیهوده می‌داند، برای نئولیبرال‌ها که بعد از آزادسازی اقتصادی دهه ۹۰ در صحنه سیاست هند سر برآوردند و ایده‌های آن‌ها در دولت مان موهان سینگ<sup>۲</sup> ظهور و بروز یافت، مشارکت و تقابل استراتژیک توسط محاسبات سخت‌گیرانه اقتصادی هدایت می‌شود و طبق این دیدگاه، آینده بیشتر توسط قدرت اقتصادی نه نظامی، هدایت می‌شود. در مقابل رویکرد فرا واقع‌گرا یا واقع-گرایان افراطی برگرفته از قرائت امنیتی ساوارکار، نگاه بدبینانه‌تری به جهان دارند. آن‌ها فکر می‌کنند که مطمئن‌ترین راه برای حفظ صلح و ثبات، انباشت قدرت نظامی و تمایل به استفاده از زور است. می‌توان گفت که دکترین استراتژیک هندوتوا به چیزی نزدیک است که باجپای آن را «فرا واقع‌گرا» می‌نامد.

به نظر باجپایی، این که چگونه این سه جریان فکری سه رابطه مهم هند با ایالات متحده، پاکستان و چین را ارزیابی می‌کنند، در اینجا اهمیت دارد. برای واقع‌گرایان افراطی، فروپاشی یا نابودی پاکستان تنها راه‌حل واقعی است؛ اما پیروان نهرو بر این عقیده‌اند که پاکستان یک دولت مصنوعی است که براساس نظریه ناقص دو ملت ایجاد شده است و لذا برای صلح پایدار، هند باید روی دیپلماسی بلندمدت سرمایه‌گذاری کند. در مقابل، نئولیبرال‌ها فکر می‌کنند رشد اقتصادی، هند و پاکستان را به هم نزدیک خواهد کرد و با گسترش سرمایه‌گذاری مشترک و تجارت، تعصبات متقابل آن‌ها را تضعیف خواهد کرد.

واقع‌گرایان افراطی چین را بزرگ‌ترین تهدید نظامی برای هند می‌دانند. در مقابل، مکتب نهرو با وجود درگیری‌های سال ۱۹۶۲، چین را یک تهدید وجودی برای هند نمی‌داند. باجپای می‌گوید: فراتر از این تعامل دوجانبه، پیروان نهرو بر این باورند که هند و چین منافع ژئوپلیتیک گسترده و مشترکی دارند؛ یعنی این که باید اطمینان حاصل کنند که آسیا به عرصه درگیری بین کشورهای آسیایی تبدیل نمی‌شود و یا موضوع نفوذ غرب در آن عملی نمی‌شود ولی برخلاف این دو، برای نئولیبرال‌ها ظهور چین هم فرصت‌های اقتصادی و هم چالش‌های اقتصادی به همراه دارد.

از دیدگاه مکتب نهرو، ایالات متحده با سوءظن نگرینسته می‌شود و قرار است در مقابل آن مقاومت شود. درحالی که براساس دیدگاه نئولیبرالی، به چالش کشیدن آمریکا خودتخریبی است

1. Jawaharlal Nehru

2. Manmohan Singh

و باید با آن معامله کرد. واقع‌گرایان افراطی معتقدند که دهلی‌نو در روابط خود با ایالات متحده اعتماد به نفس دارد و در مورد منافع اصلی خود شفاف است. در این باره باجپای از برهما چیلانی<sup>۱</sup>، استراتژیست هندی، نقل قول می‌کند که اتحاد هند و آمریکا به‌ویژه علیه دشمن مشترک یعنی چین، امکان‌پذیر است. هند و ایالات متحده نیز منافع مشترکی در مبارزه با بنیادگرایی اسلامی و تروریسم دارند.

به‌طور کلی، واقع‌گرایان افراطی هند را به‌عنوان یک قطب بالقوه در نظام بین‌المللی، به‌ویژه در آسیا می‌بینند. در این باره، باجپای خاطرنشان می‌کند که «هند باید محور نظام اتحادها باشد که از اسرائیل در یک سر تا تایوان در سر دیگر امتداد می‌یابد و با بنیادگرایی اسلامی و توسعه‌طلبی چین مبارزه می‌کند (George, 2018).

همچنین در تلاشی دیگر، برخی از نظریه‌پردازان معاصر اندیشه سیاسی هندوتوا چون رام مادهاو<sup>۲</sup> از رهبران سازمان داوطلبان مهین پرست هند، تمایل دارند با مفهوم‌پردازی جدید تحول در سیاست خارجی هند را تبیین نمایند. همان‌طور که اشاره شد، هند پس از استقلال همواره در آرزوی تبدیل شدن به یک «آموزگار جهانی» بوده است. در همین راستا، دولت مودی در راستای دوری از نگاه سنتی به سیاست خارجی و رسیدن به آرمان یک قدرت بین‌المللی مؤثر تلاش کرده است که میراث سیاست خارجی آرمان‌گرایانه و اخلاقی نهرو مبتنی بر اصول پانچشیل<sup>۳</sup> (احترام متقابل به تمامیت ارضی و حاکمیت یکدیگر، برابری و منافع متقابل، عدم تجاوز به یکدیگر، همزیستی مسالمت‌آمیز، عدم دخالت در امور داخلی یکدیگر) را به حاشیه برانند. در این باره، رام مادهاو معتقد است که سیاست خارجی دولت مودی همگام با تغییرات نظام بین‌الملل بسیار نوآورانه‌تر شده است. از این رو به نظر وی، جای پنج اصل سنتی پانچشیل مرتبط با بودیسم که ابتکار حزب کنگره در زمان جنگ سرد بود، اکنون هند در یک دنیای چندقطبی بر پنج اصل پانچامریت<sup>۴</sup> یعنی عزت، گفتگو، امنیت، رفاه مشترک و فرهنگ، مرتبط با هندوئیسم تأکید می‌کند؛ بنابراین، در حالی که اصول پانچشیل در پی تعادل و ترکیب ارزش‌های هندی با غرب است، اصول پانچامریت بر ارزش‌های آسیایی و ذهنیت غیرغربی تأکید دارد (Madhav, 2018).

1. Brahma Chellaney

2. Ram Madhav

3. Panchsheel

4. Panchamrit

اما جالب این جاست که در عمل، نتیجه این گسست مفهومی در فرهنگ استراتژیک هند، نزدیکی بیشتر هند به بلوک غرب را رقم زده است؛ زیرا در حالی که اصول پانچشیل با نارضایتی از ژئوپلتیک شمال-جنوب، همبستگی آسیایی را ترویج می‌نمود، در مقابل مروجان اصول پانچامریت با نگرانی از هژمونی چین در آسیا، خواستار ظهور هند به‌عنوان یک قدرت هنجارساز در یک آسیای چندقطبی هستند و برخلاف دوران عدم تعهد، نزدیکی به بلوک غرب را برای ایجاد توازن درونی و بیرونی در برابر پکن مطلوب یافته‌اند.

### سیاست خارجی مودی؛ از نظریه تا عمل

نارندرا مودی با وجود شعارهای ایدئولوژیک حزب حاکم که مبتنی بر قطب‌بندی اجتماعی در یک جامعه کاستی می‌باشد، در عمل سعی کرده است که با برجسته کردن پیشینه خانوادگی اش که به کاست پایین جامعه تعلق دارد، خود را یک شخصیت ملی‌گرای و مردی ساده، سخت‌کوش قاطع، مخالف فساد و امتیازات خانوادگی رهبران حزب کنگره نشان دهد. همچنان نگرش کاسب‌کارانه و ذهنیت «بانی‌محور»<sup>۱</sup> وی که به مدل دیپلماسی گجراتی معروف شده است (Jaffrelot, 2021)، طرحی نو و قوی در سیاست خارجی به راه انداخته است. به‌طور مثال، با وجود ترویج دو قطبی هندوئیسم و اسلام در داخل توسط خانواده سازمان‌های هندو موسوم به سنگ‌پاریوار، وی در عمل با گسترش روابط کشورهای مسلمان حاشیه خلیج فارس موفق شد که سیاست غرب آسیایی موفق‌تری را ترسیم نماید.

مروری بر عملکرد مودی نشان می‌دهد که با وجود تسلط ذهنیت‌گرایی راست هندو، تمرکز ویژه وی در سیاست خارجی بیشتر اقتصادی بوده است و در حالی که مودی موضع شدید لفظی در مورد منافع ملی هند متناسب با ایدئولوژی سیاسی حزب اتخاذ می‌کند اما به نظر می‌رسد او درک می‌کند که به‌عنوان نخست‌وزیر باید تقویت تجارت و اصلاح اقتصاد هند را در اولویت قرار دهد (Pal, 2014).

دولت مودی هم‌چنین در خصوص گرفتن یک کرسی در میز دیپلماسی قدرت‌های بزرگ نسبت به پیشینیان خود جسورتر است، وی در این راستا اهمیت حیاتی توسعه اقتصادی را به خوبی شناخته است. از این رو حتی به قیمت نادیده گرفتن اصول تشریفات، اگر فرصتی پیش آید، سعی می‌کند که در ملاقات با رهبران کسب‌وکارهای بزرگ جهانی، جاذبه‌های هند را برای

<sup>۱</sup>. Bania mentality

جذب سرمایه‌گذاری خارجی به نمایش بگذارد و تلاش دارد که منافع اقتصادی را به آرمان‌های دموکراتیک و سکولار ترجیح دهد. از مهم‌ترین دستاوردهای وی برای توسعه هند می‌توان از ارائه آرمان‌های نمادین چون «تولید در هند»<sup>۱</sup>، «هند شگفت‌انگیز»<sup>۲</sup>، «هند دیجیتال»<sup>۳</sup>، «هند پاک»<sup>۴</sup>، «هند بامهارت»<sup>۵</sup>، «هند خود اتکاء»<sup>۶</sup> و غیره نام برد (Business Standard, 2020).

به نظر مودی همانطور که واچپایی نشان داده است، هند این توانایی را دارد که بین صلح<sup>۷</sup> (شانتی) و قدرت<sup>۸</sup> (شاکتی) تعادل ایجاد کند و معتقد است که تعادل در فرهنگ هند ریشه دارد و می‌توان آن را در ایده سنتی، «جهان یک خانواده است»<sup>۹</sup>، ردیابی کرد که اغلب هم در سخنرانی‌هایش به آن اشاره می‌کند (Bajpai, 2015). مشخصه اصلی دیگر سیاست وی استفاده از منابع فرهنگی و مذهبی عمدتاً هندوئیسم به‌عنوان عناصر قدرت نرم در صحنه بین‌المللی و سیاست خارجی است. اعلام روز ۲۱ ژوئن به‌عنوان روز بین‌المللی یوگا و حرکات متعدد فرهنگی وی طی بازدیدش از کشورهای خارجی مؤید این مطلب است (Martin, 2015). از نظر مودی، وظیفه ملی‌گرایی هندو ایجاد یک جامعه مدرن است که انعطاف‌پذیر باشد. فراخوان وی برای ایجاد توالی قبل از تأسیس معابد با حمایت طرفداران حزب مواجه شد (The Hindu, 2017). او می‌خواهد نشان دهد که هندوئیسم به‌عنوان یک نهاد مذهبی است که پیوسته در حال تحول و به‌روز شدن است.

همچنین، در نتیجه برخی مخالفت‌ها با سرمایه‌داری از طرف سازمان‌های راست هندو، سعی کرده است که با ترسیم چشم‌انداز اقتصادی «هند خودکفا»<sup>۱۰</sup>، بین دیدگاه‌های خواهان ارتباط با اقتصاد جهانی و طرفداران «تاب‌آوری اقتصادی»<sup>۱۱</sup> آشتی ایجاد کند (Kumar and Sharma, 2020). در نتیجه در دولت مودی، کسب‌وکارهای بزرگ داخلی چون گروه تاتا<sup>۱۲</sup>، گروه رلینس<sup>۱۳</sup> و دیگر کسب‌وکارهای بزرگ بیش از گذشته حمایت شده‌اند.

1. Make in India

2. Incredible India

3. Digital India project

4. Clean India

5. Skill India

6. AatmaNirbhar Bharat

7. Shanti

8. shakti

9. vasudhaiva kutumbakam

10. AatmaNirbhar Bharat

11. Resilient Economy

12. The Tata Group

13. Reliance Anil Dhirubhai Ambani Group

## ب- سیاست خارجی هند و ژئوپلتیک جهانی در حال گذار

اگرچه پویایی‌های سیاست داخلی هند چون ظهور راست هندو و افول سکولاریسم می‌رود که ژئوپلتیک آسیا را به میزان چشمگیری تحت تأثیر قرار دهد اما به‌طور متقابل، محرکه‌های خارجی چون نظام بین‌الملل و الگوی رقابت قدرت‌های بزرگ، نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌گیری سیاست خارجی هند داشته است. در این خصوص، شیوشانکار منون<sup>۱</sup> استراتژیست و مشاور سابق امنیت ملی هند در دولت مان موهان سینگ معتقد است: «از زمان استقلال، هند با سه دوره متمایز از روابط بین‌الملل روبرو بوده است، از دنیای دوقطبی جنگ سرد تا سال ۱۹۹۰؛ به جهانی تک‌قطبی که از سال ۱۹۹۰ تا بحران اقتصادی جهانی ۲۰۰۸ تحت سلطه ایالات متحده بود؛ تا دوره کنونی». در هر یک از این دوره‌ها، هند از استراتژی عدم تعهد پیروی کرد و درعین حال از لحاظ تاکتیکی خود را با واقعیت‌های قدرت تطبیق داد تا به اهدافش دست یابد. (Menon, 2020: 10).

امروز نیز با تغییر مراکز ثقل قدرت سیاسی و اقتصادی از آتلانتیک به آسیا-پاسیفیک، دولت مودی آن را فرصتی برای برجسته کردن قابلیت‌های هند به‌عنوان یک موازنه‌گر طبیعی برای جلوگیری از هژمونی چین در آسیا می‌بیند. لذا دولت مودی در چند سال اخیر، همواره تلاش کرده است که مشارکت استراتژیک خود با کشورهای هم‌فکر چون ایالات متحده، ژاپن، استرالیا و فرانسه را ارتقا ببخشد. دهلی‌نو همچنین در حال ترسیم مشارکت‌های جدیدی در اقیانوس هند در قالب سازوکارهای «چندجانبه‌گرایی‌های کوچک»<sup>۲</sup> می‌باشد که عمدتاً بر حوزه امنیت دریایی متمرکز است.

برای تحقق این اهداف، وزیر خارجه هند در کتاب خود تحت عنوان «مسیر هند»<sup>۳</sup> تقریباً در هر صفحه سیاست‌گذاران و نخبگان سیاست خارجی را به گسست از رویکردهای سنتی فرا می‌خواند و با انتقاد از محافظه‌کاری دیوان‌سالاری هند، معتقد است: «موانع واقعی برای ظهور هند دیگر موانع جهانی نیست، بلکه جزم‌اندیشی‌های دهلی می‌باشد.» (Jaishankar, 2020: 73).

در ادامه به بررسی ابتکارات دولت مودی می‌پردازیم که نشان می‌دهد که چه‌گونه هند سیاست خارجی هند را متحول ساخته است:

1. Shivshankar Menon

2. Minilateralism

3. The India way

## ب - ۱. ابتکارات سیاست خارجی دولت مودی

سیاست «الحاق به شرق»<sup>۱</sup> هدف مودی از جایگزینی سیاست «الحاق به شرق» به جای سیاست قدیمی «نگاه به شرق»<sup>۲</sup>، این است که در بلندمدت هند را هر چه بیشتر در نظم آسیایی ادغام نماید. این بازی با اصطلاحات، نشان‌دهنده نگرانی در خصوص رشد چین و به هم خوردن موازنه قدرت در آسیا است. به‌علاوه هند نگران استفاده دوگانه چین در ایجاد زیرساخت‌ها در کشورهای همسایه و اقیانوس هند و همچنین نگران بازی در میدان اقتصادی نابرابر است. دولت هند که به دنبال ادغام نهادی در حوزه پاسیفیک می‌باشد، رویکرد الحاق به شرق را به عنوان یک ابتکار دیپلماتیک برای ارتقای روابط اقتصادی، استراتژیک و فرهنگی با منطقه وسیع آسیا و اقیانوسیه در سطوح مختلف اتخاذ نموده است. در نتیجه، روابط اقتصادی هند با کشورهای اتحادیه جنوب شرق آسیا (آ.سه.آن) در سال‌های اخیر شاهد رشد چشمگیری بوده است (Kesavan, 2020).

فراتر از موضوعات بازرگانی و مسیرهای تجاری، مسائل استراتژیک امنیتی در اتخاذ این رویکرد بسیار مهم است. هند نه تنها با ایالات متحده تمایل دارد چشم‌انداز استراتژیک برای منطقه آسیا پاسیفیک و اقیانوس هند ترسیم کند؛ بلکه چندان بی‌میل هم نیست که در راستای چشم‌انداز «ایندو پاسیفیک آزاد، باز، شفاف و همه‌شمول»<sup>۳</sup> خود ترتیبات منطقه‌ای چند جانبه را نیز با مرکزیت آ.سه.آن به پیش ببرد (Bhanu Singh, 2021). همچنین برخی ابتکارات چون برگزاری رزمایش سالانه دریایی مالابار<sup>۴</sup> شامل هند- ژاپن - ایالات متحده - استرالیا، شروع گفتگوی هند- استرالیا - ژاپن، احیای سازوکار گفتگوی امنیتی کواد<sup>۵</sup> و تعمیق مشارکت امنیتی با دیگر دولت‌های اقیانوس هند و آرام که نگرانی‌های مشترک با هند دارند، از دیگر اهداف سیاست الحاق به شرق می‌باشد (Jaishnkar, 2019:5).

ترسیم چشم‌انداز هند و آرام؟ از نظر جغرافیایی، «هند و آرام» به دو اقیانوس هند و اقیانوس آرام، منطقه بین ساحل شرقی آفریقا و ساحل غربی آمریکا و همه کشورهای دارای ساحل در آن اشاره دارد و از دهه اول قرن کنونی به عنوان یک منطقه اقتصادی و استراتژیک در بین

1. Act East Policy

2. Look East Policy

3. Free open and inclusive Indo Pacific

4. Malabar military drill

5. The Quadrilateral Security Dialogue

6. Indo-Pacific Vision

محققان روابط بین‌الملل به رسمیت شناخته شده است. با این حال، استفاده گسترده از این مفهوم پس از سخنرانی وزیر خارجه اسبق آمریکا، رکز تیلرسون<sup>۱</sup> در اکتبر ۲۰۱۷، در مورد مشارکت هند و آمریکا در جهت منافع «هند و آرام آزاد و باز»<sup>۲</sup> رایج شد. وی در سخنرانی در مرکز مطالعات بین‌الملل و استراتژیک<sup>۳</sup> خود به صراحت و به‌طور مکرر هند و چین را در تقابل قرار داد و اظهار داشت که «ایالات متحده و هند باید شریک باشند تا مطمئن شوند که هند و آرام باز و آزاد خواهد بود؛ زیرا هند دموکراتیک به عنوان یک قدرت مسئول در حال ظهور است و از قانون و آزادی دریانوردی حمایت می‌کند، در حالی که چین این کار را نکرده است.» (Tillerson, 2017)

مفهوم «هند و آرام» مورد استفاده دولت ترامپ بدین معنی بود که هند، ایالات متحده و دیگر کشورهای مهم دموکراتیک آسیا، به‌ویژه ژاپن و استرالیا برای مهار چین در قالب یک بلوک امنیتی- فناوری همراه خواهند بود لذا پس از اعلام استراتژی هند و آرام، دولت ترامپ که بسیاری آن را ادامه دکتترین «آسیا محوری»<sup>۴</sup> اوباما می‌دانند، مقامات و جامعه استراتژیک هند وظیفه گفتمان‌سازی «چشم‌انداز هند و آرام» را بر عهده گرفتند و پیوسته در حال ترویج استراتژی هند با عنوان «هند و آرام باز، آزاد و فراگیر» هستند (Rajagopalan, 2022).

عبارت «فراگیر» در استراتژی اعلامی هند پس از آن گنجانده شد که روسیه شریک دیرینه استراتژیک این کشور، به‌شدت و با صراحت با ساختار هند و آرام مخالفت نمود و آن را در راستای سیاست آمریکا مبنی بر آرایش بلوک‌ها در منطقه و باهدف اخراج چین و روسیه از منطقه دانست. در پاسخ، برای تعدیل نگرانی‌ها در خصوص ساختار در حال ظهور هند و آرام، نخست‌وزیر هند نیز در جریان سخنرانی خود در اجلاس شانگریلا دیالوگ سنگاپور<sup>۵</sup> (۲۰۱۸) دکتترین معروف خود تحت عنوان «ساغر»<sup>۶</sup> به معنی لغوی اقیانوس در زبان سانسکریت و به مفهوم «امنیت و رشد برای همه»، اطمینان داد که هند خواهان اخراج هیچ‌کس از منطقه نیست (Roy-Chaudhury, 2018).

بی‌شک توانایی هند در شکل‌دهی گفتمان «هند و آرام» نقش مهمی در ضرورت تدوین استراتژی اروپا در این مورد داشته است تا آنجا که ملاحظات و روایت منفی دهلی‌نو در مورد

1. Rex Wayne Tillerson

2. Open and Free Indo-Pacific

3. The Center for Strategic and International Studies

4. Pivot to Asia

5. Shangri-La Dialogue

6. Security and Growth for All in the Region (SAGAR)

ابتکار کمربند راه چین، اکنون معیاری برای برخی واکنش‌ها به این پروژه در سراسر جهان شده است. در واقع بدون پافشاری و تعامل فعال دهلی‌نو، این گفتمان نمی‌توانست که به لحاظ نظری و عملی توسعه یابد.

توجه دوباره به اقیانوس هند و ترسیم سازوکار چندجانبه‌گرایی‌های کوچک<sup>۱</sup>: ایده «چندجانبه‌گرایی کوچک» یا «کم‌جانبه‌گرایی» که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است، یک ابتکار با دامنه محدود همکاری و معمولاً سازوکاری غیررسمی برای رسیدگی به مشکلات خاص با کشورهای همفکر است. این سازوکار، در اصل وظیفه‌محور است و وظایف اغلب به صورت منطقه‌ای متمرکز می‌شوند. یک ویژگی مثبت این سازوکار این است که تهدید کمتر برای کشورهای محسوب می‌شوند که خود را هدف اتحادیه‌های دوجانبه می‌دانند (Tirkey, 2021:3).

ابتکار سه‌جانبه اخیر هند، فرانسه و استرالیا نمونه‌ای از این موضوع است. در سپتامبر ۲۰۲۰، این گروه اولین نشست خود را باهدف ایجاد روابط دوجانبه قوی و هم‌افزایی نقاط قوت خود برای تضمین منطقه‌ای آرام، امن و مرفه برگزار کرد. هند همچنین درگیر یک سه‌جانبه دیگر با مشارکت استرالیا و اندونزی می‌باشد که با نشست مقامات ارشد در سال ۲۰۱۷ آغاز شد و از آن زمان تاکنون سه نشست داشته است که همچون سه‌جانبه هند-استرالیا-فرانسه، بر تحولات مختلف در هند و اقیانوس آرام و همچنین برنامه‌های کمک توسعه، مسائل دریایی و تلاش‌های امداد و نجات متمرکز شده است. سرانجام مشارکت سه‌جانبه هند، ژاپن و فرانسه نیز در حوزه هند و آرام طراحی شده است و اگرچه تاکنون جنبه مشورتی داشته است اما انجام برخی اقدامات عملی نشان می‌دهد که از نظر ظرفیت‌سازی در حوزه امنیت دریایی، زیرساخت ارتباطی و مشارکت دیجیتال، این سازوکار سه‌جانبه در حال تکامل می‌باشد. به‌طوری‌که در سپتامبر ۲۰۲۰، وزرای بازرگانی از سه کشور توافق کردند که یک برنامه انعطاف‌پذیری زنجیره تأمین برای هند و اقیانوس آرام راه‌اندازی کنند (Rajagopalan, 2021:8-9).

به نظر می‌رسد که نگرانی اصلی همه شرکا در این سازوکارهای چندجانبه محدود، تصور تهدید از گسترش ردپای ارتش آزادی‌بخش چین در اقیانوس هند و آرام می‌باشد. تحولات ناخوشایند برای سازوکارهای کم‌جانبه‌گرایی مذکور، استقرار زیردریایی‌های چین در منطقه،

<sup>۱</sup>. *Minilateralism*



ایجاد پایگاه لجستیکی در جیبوتی و تمایل پکن برای توسعه زیرساخت‌ها در دولت‌های جزیره‌ای چون سیشل و مالدیو است.

مشارکت فعال در احیای سازوکار گفتگوی امنیتی کواد<sup>۱</sup>: برخلاف شروع ناموفق سازوکار گفتگوی امنیتی چهارگانه موسوم به کواد در سال ۲۰۰۷، بسیاری در هند آینده درخشانی برای گروه‌بندی کواد متصور هستند و معتقدند که تلاش‌های اولیه کواد به دلیل وابستگی کشورهای عضو به اقتصاد چین عقیم ماند؛ اما اکنون هند به‌عنوان یک گزینه جدید برای مقصد تولید جهانی مطرح است. لذا موافقت هند با اجلاس وزرای کواد، سران کواد و همچنین دعوت استرالیا به تمرین نظامی مالابار، نشان می‌دهد که دهلی‌نو اکراه خود را برای احیا کواد کنار گذاشته است. هم‌زمان شدن احیای کواد با درگیری‌های مرزی هند و چین هم باعث شده است که سیاست‌گذاران هندی تردیدها در خصوص سرعت بخشیدن به یک ائتلاف غیررسمی ضدچینی کواد را رها کنند (Pant, 2021).

استقبال از سازوکار کواد به‌عنوان تکامل تفکر استراتژیک هند، بسیار مورد توجه طیف گوناگون نخبگان سیاست خارجی هند قرار گرفته است و درحالی که معدودی از مخالفان، کواد را مخالف دکتترین استراتژیک هند می‌دانند، عمده محافل فکری و رسانه‌های جریان اصلی هند از مشارکت فعال هند کواد دفاع کرده‌اند. به‌طور مثال راجا موهان<sup>۲</sup> استراتژیست هندی معتقد است که برخلاف لحظه تک‌قطبی سه دهه پیش پس از پایان جنگ سرد، اکنون این پکن است که به‌عنوان بزرگ‌ترین چالش برای دهلی‌نو ظهور نموده است و ایالات متحده اکنون بخشی از پاسخ هند می‌باشد. به نظر وی، اکنون با افزایش قدرت نظامی چین، این امریکا است که در مسئله کشمیر از موضع دهلی حمایت می‌کند، درحالی که چین موضوع کشمیر را در شورای امنیت برجسته می‌سازد. در خصوص تروریسم درحالی که آمریکا به پاکستان فشار می‌آورد، پکن از پاکستان حمایت می‌کند؛ بنابراین علاقه دهلی به کواد در راستای محدود نمودن خطرات آسیای تک‌قطبی تحت سلطه چین است و این بدان معنا نیست که هند از بریکس دور می‌شود (Mohan, 2021).

همچنین، وزیر خارجه هند سوبرامانیام جیشنکار<sup>۳</sup> به‌عنوان معمار سیاست خارجی دولت مودی نیز در مقابل انتقادات از کواد به‌عنوان ناتوی آسیا، تأکید کرده است: «این ساختار برای

1. The Quadrilateral Security Dialogue

2. C. Raja Mohan

3. Subrahmanyam Jaishankar

چیزی است، نه علیه کسی و آن چیزی است که مبتنی بر صلح، امنیت، ثبات، رفاه و قوانین است؛ بنابراین ما واقعاً در حال مشاهده منظره‌ای هستیم که امروزه تعدادی از بازیکنان مستقل باهم همکاری می‌کنند تا کالای عمومی جهانی ایجاد نمایند» (Basu, 2021).

سیاست اول همسایگان<sup>۱</sup> به‌طور سنتی، هند همسایگان خود را از دریچه امنیتی محور نگرسته و جنوب آسیا و اقیانوس هند را به‌عنوان حوزه نفوذ و اولین خط دفاع خود در نظر می‌گیرد. این کشور تاکتیک‌های تشویقی و قهری چون مدیریت حداقلی سیاست داخلی همسایگان، انعقاد معاهدات و محاصره اقتصادی را برای حفظ وضعیت موجود خود در دوران جنگ سرد استفاده کرده بود. اگرچه این امر تهدیدهای پاکستان و چین را کاهش داده بود و به هند کمک می‌کرد تا وضعیت موجود خود را حفظ کند، اما این تصور را ایجاد کرده بود که هند سیاست‌های داخلی و خارجی همسایگان کوچک‌تر خود را دیکته می‌کند (Shivamurthy, 2022).

با توجه به این ذهنیت منفی و حضور فزاینده چین در پروژه‌های زیرساختی همسایگان هند، دولت مودی در چارچوب ابتکار «اول همسایگان» سعی کرده است که منهای پاکستان دشمن دیرینه، کشورهای نزدیک خود و کشورهای جزیره‌ای اقیانوس هند را در اولویت قرار دهد و در اشکال مختلف کمک‌های لازم را در زمینه دسترسی به منابع، تجهیزات و آموزش برای آن‌ها فراهم سازد. شواهد این اولویت سفر مودی به همه کشورهای منطقه بوده است. هند همچنین در تلاش است که با شرکای خود چون ژاپن در منطقه همکاری کند تا پروژه‌های مواصلاتی رقیب ابتکار کمربند راه<sup>۲</sup> را به همسایگان خود ارائه دهد اما تا به امروز، دهلی‌نو در شناسایی، آغاز و اجرای یک رویکرد منسجم برای ابتکار مواصلاتی در منطقه بسیار کند عمل کرده است. برای نمونه، سرنوشت سرمایه‌گذاری هند در بندر چابهار هنوز مشخص نیست (Baruah, 2018:25-27).

دولت مودی اگرچه سرمایه‌گذاری در اتحادیه همکاری منطقه‌ای جنوب آسیا<sup>۳</sup> را ادامه می‌دهد، اما تمایل دارد برای به حاشیه راندن پاکستان در منطقه، در برخی حوزه‌ها گروه‌بندی‌های جدید ایجاد کند. برای مثال، ابتکار خلیج بنگال برای همکاری‌های فنی و اقتصادی چندبخشی<sup>۴</sup> و یک گروه زیرمنطقه‌ای شامل هفت کشور در نواحی ساحلی و مجاور

1. Neighbourhood First Policy

2. The Belt and Road Initiative

3. SAARC

4. The Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation (BIMSTEC)

خلیج بنگال، شامل چندین فرصت و محرک‌های رشد برای توسعه و همکاری است. این یک «گروه بین منطقه‌ای منحصربه‌فرد» بین آسیای جنوبی و آسیای جنوب شرقی است که بنگلادش، بوتان، هند، میانمار، نپال، سریلانکا و تایلند و مجموع ۱,۶ میلیارد نفر آن‌ها (۲۱ درصد از جمعیت جهان) را گرد هم می‌آورد. هدف این سازوکار، اهرم‌سازی تحولات اقتصادی و سیاسی از طریق سیاست «الحاق به شرق» با افزایش ارتباطات متقابل با انجمن کشورهای جنوب شرق آسیا (آسه‌آن) و از طریق حوزه‌های اولویت‌دار مانند اتصال برای خلیجی مساعد، پایدار، صلح‌آمیز و مرفه است (Nayak&Banerjee,2021:3).

این تلاش‌ها نتایج مختلفی برای هند داشته است و بسته به دولت‌های حاکم، روابط دهلی با این کشورها در نوسان است. در حالی که بنگلادش تحت دولت شیخ حسینیه و کشور بوتان نگاه مثبتی به هند دارند، روابط پیچیده هند با سریلانکا در زمان رئیس‌جمهور پیشین ماهیندا راجاپاکسا<sup>۱</sup> به دلیل نزدیکی وی به چین با شک و عدم اطمینان همراه شده است. هرچند اخیراً با بحران مالی ایجاد شده در سریلانکا، دوباره رهبری این کشور به دنبال اصلاح روابط با دهلی هستند (Moramudali,2022).

در خصوص مالدیو، اوضاع پیچیده روابط در زمان رئیس‌جمهور پیشین محمد نشید<sup>۲</sup> وجود داشت ولی اکنون با روی کار آمدن محمد صلیح، شرایط بهتر شده است، به طوری که سال گذشته دهلی نو برای رقابت با چین، یک بسته شامل کمک ۱۰۰ میلیون دلاری و خط اعتباری ۴۰۰ میلیون دلاری برای پیشبرد پروژه‌های زیرساختی در اختیار مالدیو قرار داد (Indian Express, August 26, 2021).

رابطه هند و نپال به مراتب پیچیده‌تر و دشوارتر بوده است. دلیل عمده این مسئله به اختلافات مرزی بین دو کشور برمی‌گردد. اختلاف ارضی نپال با هند بر سر لیپولک<sup>۳</sup> در ماه مه ۲۰۱۵، زمانی که هند و چین برای توسعه ترانزیت و تجارت از طریق منطقه توافق کردند، مطرح شد. نپال سپس یادداشت‌های دیپلماتیک به دهلی نو و پکن در اعتراض به این توافق‌نامه ارسال کرد و ادعا کرد که تمامیت ارضی نپال نقض شده است. این موضوع در نوامبر ۲۰۱۹ زمانی که هند نقشه سیاسی جدیدی را منتشر کرد که شامل مناطق مورد مناقشه در داخل مرزهای بین‌المللی هند بود، دوباره مطرح شد. این موضوع افکار عمومی و مقامات سیاسی نپال را علیه اشغالگری هند متحد کرد (Poudel,2022).

1. Mahinda Rajapaksa

2. Mohamed Nasheed

3. Lipulekh

به‌طور کلی در چارچوب ابتکار «اولویت با همسایگان» هند در دو سال گذشته سعی نموده است که با احترام نسبت به همسایگان برخورد نماید و روابط اقتصادی را با این کشورها گسترش دهد اما احساسات ملی در این کشورها اغلب مخالف هژمونی هند در منطقه است که باعث شده است که دهلی در سیاست داخلی این کشورها ورود کند و همین مسئله روابط پر نوسان هند با این کشورها را در برداشته است. علاوه بر این، مشکل دیگر برای دهلی نو این است که بیشتر کشورهای منطقه، چین را به‌عنوان یک جایگزین بالقوه جهت دسترسی به کمک‌های مالی، نظامی و زیربنایی می‌بینند.

سیاست جدید غرب آسیایی هند: دولت مودی همچنین در سیاست خارجی خود اولویت عمده‌ای به دولت‌های غرب آسیا به‌ویژه کشورهای حوزه خلیج فارس دارد. هدف دهلی این است که منافع ژئوپلیتیک هند را در غرب آسیا افزایش دهد و لذا در چارچوب سیاست غرب آسیایی خود تلاش کرده است که رابطه متوازی را با بازیگران اصلی منطقه چون ایران، عربستان رژیم اسرائیل ترسیم نماید. به‌طوری که بسیاری از ناظران، سیاست غرب آسیایی موفق مودی را از جمله دستاوردهای وی نگاه می‌کنند (Tellis, 2019).

با این حال، سیاست متوازن غرب آسیایی هند اکنون با این چالش مواجه است که چگونه دهلی برای منافع بیشتر، تردیدهای خود را در خصوص عمیق‌تر نمودن روابط با برخی کشورهای بانفوذ منطقه کنار بگذارد. به نظر می‌رسد که دهلی نو به تدریج در حال رها نمودن تردیدهای خود برای درگیر شدن در مشارکت‌های استراتژیک در منطقه می‌باشد، به‌عنوان مثال اجلاس اخیر کواد غرب آسیا با حضور وزرای خارجه ایالات متحده؛ هند؛ رژیم اسرائیل و امارات، نشان می‌دهد که دهلی اکنون آماده است تا از روابط دوجانبه جداگانه با بازیگران غرب آسیا، به سمت یک سیاست منطقه‌ای یکپارچه حرکت کند (Mohan, October 20, 2021). نارندرا مودی همچنین با گسترش ارتباط شخصی با حاکمان منطقه، همکاری‌های امنیتی و اقتصادی با این کشورها را قوی‌تر ساخته است.

به‌طور مثال، هند و عربستان در گسترش همکاری‌های دوجانبه دفاعی به توافق رسیده‌اند و در سال ۲۰۱۹، توافق‌نامه‌ای را به‌منظور تشکیل شورای همکاری استراتژیک دوجانبه امضا نمودند (The Hindu, October 28, 2019). روابط هند و امارات متحده عربی نیز که به‌طور سنتی تحت تسلط روابط تجاری، انرژی و جمعیت مهاجر هندی<sup>۱</sup> بوده است، در سال‌های اخیر

<sup>۱</sup>. Diaspora

به طور قابل توجهی در عرصه امنیتی رشد کرده و با امضای موافقت‌نامه مشارکت اقتصادی جامع<sup>۱</sup> در فوریه ۲۰۲۲، انتظار می‌رود که حجم تجارت دو کشور در آینده نزدیک به حدود ۱۰۰ میلیارد دلار برسد (Taneja, 2022).

هند و رژیم اسرائیل هم از زمان عادی شدن روابط در سال ۱۹۹۲، روابط خوبی در زمینه‌های دفاعی، امنیتی و فناوری اطلاعات ترسیم کرده‌اند. این دادوستدها چندان قبل از روی کار آمدن مودی آشکار نبود اما از سال ۲۰۱۴، در نتیجه روابط نزدیک بنیامین نتانیاهو<sup>۲</sup> و نارندرا مودی، روابط دو طرف پیوسته در حال تکامل بوده است، به طوری که نخست‌وزیر هند اخیراً به مناسبت بزرگداشت سی‌امین سالگرد روابط رسمی دهلی‌نو و تل‌آویو اظهار داشته است که: «تاریخ روابط بین کشورهای ما بسیار قدیمی است. برای قرن‌ها رابطه قوی بین مردم هند و اسرائیل وجود داشته است» (Hindustan Times, 2022). اکنون هند به اسرائیل به‌عنوان یک منبع مهم دسترسی به فناوری‌های پیشرفته نظامی نگاه می‌کند؛ به طوری که این کشور اکنون به یکی بزرگ‌ترین خریداران کمپانی‌های اسلحه‌سازی اسرائیل تبدیل شده است و هند نیز سومین شریک تجاری اسرائیل در آسیا می‌باشد (Prasad & Kumar, 2022).

در خصوص رابطه با ایران، به نظر می‌رسد که علی‌رغم محرکه‌های قوی چون میراث فرهنگی دیرینه «هند و پارسی»<sup>۳</sup>، دو طرف نتوانسته‌اند که فراتر از دوستی نمادین، یک مشارکت بلندمدت ایجاد نمایند و بسیاری از پروژه‌های مشترک چون چابهار بدون پیشرفت مانده است و صرفاً در بیانیه‌های رسمی به آن‌ها اشاره می‌شود. باین حال دو کشور توانسته‌اند که تماس‌های سیاسی در سطح بالا را همچنان زنده نگه دارند، به طوری که جی‌شنکار وزیر خارجه هند در سال ۱۴۰۰، دو بار به ایران سفر نمود و پیام کتبی مودی را تقدیم رئیس‌جمهور منتخب آیت‌الله رئیسی نمود (The Hindu, 2021). در مقابل، دکتر امیر عبدالهیان وزیر امور خارجه ایران نیز در خرداد ۱۴۰۱ سفر سه‌روزه‌ای را برای ارتقا روابط به دهلی، مومبای و حیدرآباد انجام داد و علاوه بر دیدار با همتای خود، با نخست‌وزیر و مشاور امنیت ملی هند نیز ملاقات نمود (Tehran Times, 2022). همچنین برای اولین بار بعد از ۴۰ سال، وزیر دفاع ایران در سال ۲۰۲۱ به هند سفر نمود (Tehran Times, 2021).

1. Comprehensive Economic Partnership Agreement (CEPA)

2. Benjamin Netanyahu

3. Indo Persian Culture

نکته دیگر این است که در نتیجه این مشارکت‌های جدید هند با اعراب خلیج فارس و رژیم اسرائیل، برخی انتقاد کرده‌اند که رویکرد فعلی دولت مودی به غرب آسیا چندان هم متوازن نیست و هراندازه که مشارکت استراتژیک هند با کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس و اسرائیل تقویت می‌گردد، رابطه با ایران عمدتاً بازرگانی محور باقی می‌ماند و صرفاً یک همکاری استراتژیک موضوع محور با ایران در زمینه افغانستان و توسعه بندر چابهار دنبال می‌شود. از این رو به دنبال قرارداد استراتژیک ۲۵ سال ایران با چین، برخی از نخبگان سیاست خارجی هند به انتقاد از سیاست ایرانی دولت مودی پرداختند. در این باره شyam Saran<sup>۱</sup> معاون سیاسی سابق وزارت خارجه هند در زمان دولت کنگره با اذعان به اهمیت استراتژیک تهران برای دهلی و در انتقاد از برخی نگاه‌های منفی نخبگان هندی مورد ایران، معتقد است: «هند نباید به نتیجه‌گیری‌های عجولانه برسد و به روابط خود با ایران که از نظر استراتژیک مهم است، آسیب برساند. پیگیری شراکت امنیتی نزدیک‌تر با ایالات متحده به این معنی نیست که هند باید در دیگر روابط مهم خود از آمریکا پیروی کند.» (Saran, 2020)

## ب - ۲. روابط هند با قدرت‌های بزرگ

رویکرد هند در برابر ظهور چین: مشارکت حد/قلی و مهار حد/کثری: اگرچه در ادبیات روابط بین‌الملل صحبت از دو غول آسیایی می‌شود، اما یک بررسی دقیق، تصویری نسبتاً نامتقارن از قابلیت‌ها و دستاوردهای دو کشور نشان می‌دهد. در حالی که حجم تولید ناخالص داخلی هند نزدیک به ۳ تریلیون دلار می‌باشد، چین با تولید ناخالص داخلی ۱۵ تریلیون دلاری و میلیاردها دلار مازاد ارزی توانایی زیادی برای ترسیم قدرت سخت و هنجارساز در آسیا دارد. در نتیجه از نگاه هندی‌ها تسلط پکن بر زنجیره جهانی عرضه، به ویژه پس از بحران کووید ۱۹ و تنش‌های مرزی لداخ در سال ۲۰۲۰، به عنوان یک تهدید نگریسته شده است (Chadha, 2020).

از نقطه نظر واقع‌گرایانه، دو کشور در حال رقابت برای کسب حوزه نفوذ سیاسی-اقتصادی و حتی رهبری منطقه در آسیا هستند، روابط آن‌ها بسیار پیچیده و متناقض است. عدم تقارن بین دو غول آسیایی باعث شده است که رویکرد چین جسورانه‌تر باشد. در مقابل نخبگان سیاسی هند و رسانه‌ها احساسی عمل می‌کنند و یک حس ناامنی را با توجه به قدرت روزافزون چین ترسیم می‌کنند. به طور کلی، سیاست چینی هند تصویری متناقض نشان می‌دهد که برخی

<sup>۱</sup>. Shyam Saran

از آن به‌عنوان رویکرد «تعامل رقابتی»<sup>۱</sup> یاد کرده‌اند. (Madan, 2020: 3). در راستای این سیاست، هم‌زمان با ترویج چشم‌انداز هند و آرام و مشارکت در احیای کواد، دهلی‌نو همچنان در سازوکارهای غیرغربی چون بریکس<sup>۲</sup> و سازمان شانگهای<sup>۳</sup> هم حضور فعال دارد. عامل آمریکا در روابط دو کشور بسیار تأثیرگذار است. عواملی چون شبه اتحاد استراتژیک آشکار هند با آمریکا و ترویج چشم‌انداز هند و آرام باز و آزاد و ائتلاف غیررسمی کواد برای پکن هزینه ایجاد می‌کند، زیرا هدف واشنگتن استفاده از اهرم روابط استراتژیک با هند، جهت ایجاد موازنه قدرت در حوزه اقیانوس آرام و هند است. چین در مقابل به پاکستان به‌مثابه‌ی اهرمی برای کنترل هند نگاه می‌کند و سرمایه‌گذاری عظیمی نزدیک به ۶۰ میلیارد دلار جهت کریدور اقتصادی و بندر گوادر نموده است که نقش مهمی در پروژه قدرت دریایی چین دارد. ارزش استراتژیک پاکستان برای چین غیرقابل جایگزین است، چراکه پاکستان نقش مهمی در تلاش‌های ضدتروریسم چین و ایجاد یک مسیر انرژی امن دارد. دهلی به همکاری استراتژیک چین و پاکستان مظنون است و آن را در راستای محاصره شدن خود می‌بیند (Prakash, 2017). مشکل دیگر هند در رابطه بانفوذ روزافزون چین در منطقه پیرامونی هند، به‌ویژه سری‌لانکا و مالدیو تحت استراتژی «رشته مروارید»<sup>۴</sup> است (Rehman, 2009: 122).

نکته اصلی این است که هند در مقایسه با چین از قابلیت‌های اقتصادی کمتری برای جذب همسایگان برخوردار است و همسایگان باوجود عدم توازن تجاری با چین، این کشور را شریک مناسبی در توسعه زیرساخت‌های خود در نبود ابتکاری از سوی هند، می‌بینند. هند هم‌چنین ابتکار «کمر بند راه» چین را در راستای تلاش‌های پکن برای ترسیم هژمونی خود در آسیا می‌بیند و نگران این موضوع است که پکن به پروژه اتصال به‌عنوان یک سرمایه‌سیاسی نگاه می‌کند و احساس می‌کند که هدف این ابتکار و حضور چین در جنوب آسیا محاصره این کشور است (Chellany, 2017).

مهم‌تر از همه این‌که مرگ بیست سرباز هندی و تعدادی نامعلوم از سربازان چینی در یک رویارویی خشونت‌آمیز در امتداد خط کنترل واقعی<sup>۵</sup> در ۱۵ ژوئن ۲۰۲۰، نقطه عطفی در رابطه هفتادساله بین بزرگ‌ترین دولت‌های مدرن آسیا است و روابط دو کشور را وارد مرحله جدیدی

1. Competitive engagement

2. BRICS

3. The Shanghai Cooperation Organisation

4. String of Pearls

5. The Line of Actual Control (LAC)

نمود که برخی از آن به‌عنوان پایان «اجماع راجیوگاندی و دنگ شیائوپینگ»<sup>۱</sup> یا پایان همبستگی آسیایی یاد می‌کنند (Gokhale, 2021: 22).

نکته جالب در روابط هند و چین این است که دو کشور دیدگاه‌های مشترکی در خصوص همکاری‌های چندجانبه دارند. به‌طوری‌که حتی از نهادهای چندجانبه برای تسهیل روابط دوجانبه استفاده می‌کنند. هر دو کشور بر اهمیت حاکمیت دولت‌ها و نیاز به اصلاح نهادهای حکمرانی جهانی تأکید دارند که نشان‌دهنده موازنه قدرت جدید باشد. همچنین دو کشور بر نظم اقتصادی باز و آزاد که به هر دو قدرت اجازه شکوفایی اقتصادی را بدهد تأکید دارند. چین منافع و اهداف مشترکی با هند در خصوص مسائل جهانی نظیر توسعه اقتصادی، رژیم‌های تجارت، تغییرات آب و هوایی و حقوق بشر دارد و الگوی رأی‌دهی آن‌ها در سازمان‌های بین‌المللی بسیار شبیه یکدیگر است. در این میان برای هر دو اجلاس جی ۲۰، بریکس و شانگهای برای ترسیم یک نظم چندقطبی اهمیت بالایی دارند (O'Donnell, Papa, 2021: 808).

*مشارکت استراتژیک پایدار هند و ایالات متحده برای قرن بیست‌ویکم*<sup>۲</sup>: طی دو دهه گذشته تغییرات بنیادینی در روابط هند و ایالات متحده رخ داده است. این تغییرات در دور دوم ریاست جمهوری بیل کلینتون شروع شد. بعد از آن جرج بوش تغییرات اساسی در روابط دو کشور ایجاد کرد و از آن زمان تا دوران بایدن همواره روبه‌پیشرفت بوده است. لذا ایالات متحده و هند در یک دهه گذشته ساختاری را برای یک رابطه استراتژیک با پیامدهای جهانی ایجاد نموده‌اند که پیوسته در حال تکامل است. لذا با توجه به اجماع حزبی هم در هند و هم در آمریکا برای تکامل «مشارکت جامع استراتژیک جهانی هند و ایالات متحده برای قرن بیست و یکم» به‌ویژه با توجه به ظهور ژئوپلتیک جدید در صحنه آسیا پاسیفیک، می‌توان انتظار داشت که هر دولتی در آمریکا، نگاه واقع‌گرایانه به آسیا را با رویکردهای متفاوت دنبال کند. با این حال تفاوت‌های ظریفی بین جمهوری خواهان و دموکرات‌ها در مورد هند وجود دارد. در حالی که جمهوری خواهان بدون توجه به مسائل داخلی هند، به دنبال بهره‌گیری از قابلیت‌های این کشور برای مهار تهدید بزرگ‌تر یعنی چین هستند، جناح ترقی خواهان در حزب دموکرات ملاحظات جدی در خصوص رفتار دولت هند با اقلیت‌های مذهبی دارند (Parpiani, 2019: 11).

<sup>۱</sup>. Rajiv Gandhi - Deng Xiaoping's consensus

<sup>۲</sup>. US-India partnership for the 21st century



از سوی دیگر در هند نیز بسیاری از ایده‌های بزرگ در خصوص بازنگری در رابطه با آمریکا متأثر از دیدگاه نخست‌وزیر و اچپایی<sup>۱</sup> بود که تنها چند ماه بعد از اعمال تحریم واشنگتن علیه هند به خاطر آزمایش هسته‌ای پوکران<sup>۲</sup>، این کشور را «متحد طبیعی»<sup>۳</sup> هند خواند (Hoagland, 2002). اکنون نیز که دولت نارندا مودی به دنبال ایجاد یک هند قدرتمند، گرفتن یک کرسی در سازوکارهای بین‌المللی و مشارکت در دیپلماسی قدرت‌های بزرگ است، بر عمق بخشیدن به شراکت استراتژیک با آمریکا تأکید دارد؛ علی‌رغم اینکه در دوره‌ای برای شخص مودی به خاطر مسئله گجرات روایت صادر نگردید، مودی و مشاورانش پی برده‌اند که نیازهای آن‌ها برای مدرن شدن اقتصاد و نیروی نظامی تنها با مشارکت استراتژیک با آمریکا ممکن است و این مشارکت را دارای پیامدهای جهانی می‌دانند (Bhattacharjee, 2021).

در سطح استراتژیک، رابطه فراتر از انتظارات ممکن تکامل یافته است. اکنون طبق سند استراتژیک هند و آرام دولت آمریکا، هند به اولویت عمده تفکر امنیتی واشنگتن در صحنه ژئوپلیتیک آسیا-پاسیفیک تبدیل شده است (The White House, 2021: 16). دولت بایدن سرمایه‌گذاری بر روی سازوکار گفت‌وگوی امنیتی کواد را بسیار مشتاقانه دنبال می‌کند، به طوری که با حمایت بایدن اولین نشست حضوری سران کواد در سپتامبر ۲۰۲۱، در واشنگتن برگزار گردید (Basu, 2022).

هم‌چنین دو کشور از زمان اوباما تاکنون موفق به امضا سه موافقت‌نامه از چهار موافقت‌نامه بنیادین نظامی از جمله؛ موافقت‌نامه تبادل پشتیبانی<sup>۴</sup>، موافقت‌نامه سازگاری و همکاری امنیتی<sup>۵</sup> و موافقت‌نامه همکاری و تبادل اساسی<sup>۶</sup> شده‌اند (Roy, 2020)، موافقت‌نامه مهم ابتکار تجارت و فن‌آوری دفاعی<sup>۷</sup> که متضمن انتقال فن‌آوری‌های حساس نظامی به هند می‌باشد، نیز در حال مذاکره است. این‌ها از جمله موافقت‌نامه‌هایی است که آمریکا با کشورهای متحد خود به امضا می‌رساند و در نتیجه افزایش اعتماد سیاسی بین دو کشور صورت می‌گیرد.

اگرچه مسائل استراتژیک در روابط دو کشور بیشتر به چشم می‌آید اما تجارت هنوز جایگاهی مستحکمی در روابط دو طرف پیدا نکرده و تاکنون در زمینه اقتصاد، مدل رابطه دو

1. Atal Bihari Vajpayee

2. The Pokhran-II tests

3. Natural ally

4. Logistics Exchange Memorandum of Agreement (LEMOA)

5. Communications Compatibility and Security Agreement (COMCASA)

6. Basic Exchange and Cooperation Agreement (BECA)

7. Defence Technology and Trade Initiative (DTTI)

کشور رابطه بازرگانی محور بوده است، چراکه دو کشور فاقد موافقت‌نامه تجارت آزاد هستند و لذا جریان سرمایه‌گذاری محدود می‌باشد. لذا بسیاری معتقدند اگر دهلی‌نو مایل به شراکت استراتژیک پایدار با واشنگتن است، باید تصمیمات بزرگی بگیرد و به سمت آزادسازی بیشتر در اقتصاد خود حرکت کند و این که برای پیشبرد اهداف تجاری و استراتژیک خود، دو کشور همچنین باید نقش محوری در توسعهٔ چارچوب اقتصادی برای «هند و آرام آزاد و باز» داشته باشند؛ زیرا عدم انجام این کار فرصت‌هایی را برای کشورهای دیگر مانند چین فراهم می‌کند تا نظم تجاری موردنظر خود را ایجاد کنند (Juster et al, 2022).

همچنین برخی چون اشلی تلیس<sup>۱</sup> به نگرانی مهم‌تر برای آمریکایی‌ها یعنی دموکراسی اکثریتی در هند اشاره می‌کنند و معتقدند که مدیریت نگرانی‌ها در مورد دموکراسی هند ممکن است دشوارتر باشد. ترس از اینکه هند ممکن است به سمت غیرلیبرالیسم گرایش پیدا کند، در ایالات‌متحده و جاهای دیگر در حال افزایش است. در کنگره ایالات‌متحده و در جامعه مدنی آمریکا، این نگرانی‌ها اکنون آشکارا بیان شده است (Tellis, 2021).

*انگیزه‌ها و محدودیت‌های مشارکت ویژه و ممتاز هند و روسیه<sup>۲</sup>: روابط هند و روسیه از زمان جنگ سرد تاکنون گرم و پایدار بوده است و تحت عنوان «مشارکت استراتژیک ویژه و ممتاز» شناخته می‌شود. رهبران دو کشور معمولاً از یکدیگر به‌عنوان «دوستان امتحان پس‌داده»<sup>۳</sup> یاد می‌کنند. با این حال، این رابطه تحت تأثیر عوامل ژئوپلیتیک چون ظهور چین و روابط مخرب روسیه با غرب با آینده‌ای تحت فشار روبه‌رو است. همان‌طور که اشاره شد، هندی‌ها با ابراز نگرانی از نزدیکی مسکو به پکن در نتیجه فشار غرب، از روسیه به‌عنوان یک «شریک کوچک»<sup>۴</sup> برای چین نام می‌برند. در مقابل روس‌ها نیز همسویی دهلی با استراتژی ایندو پاسیفیک و مشارکت فعال هند در کواد را به‌عنوان آرایش بلوک‌ها باهدف اخراج روسیه و چین از منطقه برمی‌شمارند.*

با وجود فشارهای ژئوپلیتیک که مسیر دو کشور را جدا می‌سازد، هند به‌خوبی توانسته است که بین مشارکت استراتژیک با ایالات‌متحده و روسیه توازن ایجاد نماید. علاوه‌بر این، واکنش رسمی هند بحران اخیر اوکراین و رأی ممتنع این کشور در چندین قطعنامه پیشنهادی علیه روسیه، نشان داد که تا چه اندازه این مشارکت برای دهلی اهمیت دارد و از این‌رو دهلی تصمیم

1. Ashley Tilis

2. Special and Privileged Strategic Partnership

3. Time-tested Friendship

4. Junior Partner

گرفت که موضع خود را با جریان غرب همگام نسازد. ناظران هندی این رفتار دهلی را در چارچوب تبعیت از دکترین «چندهمسویی» می‌دانند. دلایل دیگری هم می‌تواند رفتار دهلی را تبیین نماید: نخست این که روابط روسیه و هند مبتنی بر یک رابطه دفاعی تاریخی است، به طوری که اکنون بیش از ۶۰ درصد تجهیزات دفاعی هند منشأ روسی دارند یا با همکاری روسیه در هند تولید می‌شوند (Mohan, 2022)؛ دوم این که همان طور که برخی از ناظران معتقد هستند: «هندی‌ها تهاجم روسیه علیه اوکراین را تهدیدی وجودی علیه نظم جهانی نمی‌بینند و آن را یک رویدادی می‌دانند که صرفاً پیامدهای عمیقی برای روسیه، همسایگان نزدیک آن و بقیه اروپا خواهد داشت؛ زیرا آینده نظم جهانی نه با جنگ در اروپا، بلکه توسط رقابت در آسیا تعیین خواهد شد که رویدادهای اوکراین تأثیر محدودی بر آن دارند» (Menon, 2022)؛ بنابراین در بحران اوکراین، دهلی‌نو به دنبال این است که بین ابراز نگرانی پنهان از حمله روسیه و حفظ یک رابطه استراتژیک و امنیتی مهم حرکت کند (Panda, 2022).

اما در خصوص رابطه دوجانبه، با وجود آن که فضای فکری رسانه‌ای در هند عمدتاً ضدروسی است و سردبیران رسانه‌های هندی به شدت از سیاست‌های روسیه انتقاد می‌کنند، نسخه ۲۰۲۱ استراتژی امنیت ملی روسیه روابط با دهلی‌نو را به عنوان یک «مشارکت استراتژیک ممتاز ویژه» توصیف می‌کند و آن را در همان پاراگراف روابط روسیه و چین مورد بحث قرار می‌دهد. با این حال، برخی چون دیمیتری ترنین<sup>۱</sup> پژوهشگر ارشد بنیاد کارنگی مسکو معتقدند که مسائل در روابط دو طرف در بسیاری از جبهه‌ها روی هم انباشته شده‌اند و رهبری هند و روسیه را ملزم به تجدیدنظر، تنظیم و ارتقای روابط می‌کند تا آن را برای محیط قرن بیست و یکم تطابق دهند. از نظر ژئوپلتیک جهانی، مسئله اصلی این است که مسکو و دهلی‌نو به عنوان دوستان سنتی و متحدان دیرینه، اکنون خود را بیش از پیش با دو ابرقدرت رقیب، چین و ایالات متحده مرتبط می‌بینند. علاوه بر این، روابط هند با چین پس از درگیری‌های مرزی ۲۰۲۰ در هیمالیا و روابط روسیه با ایالات متحده از زمان بحران اوکراین در سال ۲۰۱۴، می‌تواند به عنوان تقابل توصیف شود (Trenin, 2021).

در هند نیز برخی معتقدند که با وجود برخی نشانه‌های مثبت در روابط دهلی-مسکو، وقتی رابطه دو کشور در کنار برخی روندهای بلندمدت در امور بین‌الملل چون ماهیت خصمانه روابط

<sup>۱</sup>. Dmitiri Trenin

ایالات متحده با چین و روسیه در نظر گرفته می‌شود، بعید است در چند سال آینده مشارکت استراتژیک دهلی - مسکو به طور قابل توجهی متحول گردد (Unnikrishnan, 2021).

### نتیجه‌گیری

همان‌طور که مشاهده شد، بررسی شواهد، بیانیه‌ها و رفتارهای سیاست خارجی دولت نارندرا مودی نشان می‌دهد که دهلی نو نسبت به یک دهه گذشته، رویکرد عمل‌گرایانه و جسورانه‌تری را در سیاست خارجی اتخاذ کرده است، تردیدهای سنتی برای وارد شدن به ائتلاف‌های خارجی را کنار گذاشته و طیف گسترده‌ای از مشارکت‌های استراتژیک و ائتلاف‌های موقت و موضوع محور با کشورهای همفکر چون آمریکا، اروپا، ژاپن، استرالیا و اعراب خلیج فارس و رژیم اسرائیل ایجاد نموده است. عوامل بسیاری می‌تواند جهت‌گیری جدید سیاست خارجی هند را توضیح دهد. در این مقاله ما بر عواملی چون فلسفه سیاسی هندو، رهبری مودی در هدایت سیاست خارجی هند، عوامل تأثیرگذاری چون ژئوپلیتیک در حال گذار جهانی، ظهور چین و نیاز به توسعه اقتصادی و ایجاد ائتلاف بین‌المللی برای توازن درونی و بیرونی در مقابل پکن متمرکز شدیم.

یافته‌های ما نشان می‌دهد که ملی‌گرایی قومی هندو که به دنبال استفاده از فرصت‌های ژئوپلیتیک و اهمیت یافتن دهلی به عنوان موازنه‌گر طبیعی در مقابل پکن می‌باشد، برخلاف ملی‌گرایی مدنی بعد از استقلال هند، می‌خواهد جامعه همگن و یکپارچه ایجاد کند، زیرا به نظر آن‌ها موفقیت هند در صحنه جهانی بستگی به یک ملت هندوی یکپارچه دارد. پیامد این دیدگاه در سیاست خارجی ایجاد رابطه نزدیک‌تر با کشورهای صاحب سرمایه و فناوری چون ایالات متحده، اروپا، ژاپن، استرالیا، اعراب خلیج فارس و رژیم اسرائیل جهت پیگیری سیاست رشد اقتصادی و نیز ترکیبی از رویکرد ایدئولوژیک و عمل‌گرایی در رابطه با چین و دشمن دیرینه یعنی پاکستان است.

علاوه بر این، ویژگی‌های شخصیتی نارندرا مودی نخست‌وزیر نیز باعث شده است که دستور کار سیاست خارجی هندوتوا با سهولت بیشتری پیش برود. دیدگاه عمل‌گرایانه وی، توسعه اقتصادی را مقدم بر تعهدات به سکولاریسم می‌داند. وی برخلاف پیشینیان خود ضرورتی نمی‌بیند که از سیاست «عدم تعهد» پیروی کند و تمایلی به میراث نهرو ندارد. به طور کلی، ویژگی‌های جهت‌گیری جدید سیاست خارجی هند را می‌توان در موارد زیر خلاصه نمود: ۱- مشارکت با کشورهای پیشرفته صنعتی برای افزایش منافع اقتصادی در قالب استراتژی چندهم‌سویی ۲- طراحی یک استراتژی برای مقابله با چین، احیاء شده در قالب سازوکارهایی چون گفت‌وگوی

امنیتی کواد، چشم‌انداز هند و آرام و سازوکار چندجانبه‌گرایی کوچک ۳- تلاش برای بهبود رابطه با همسایگان و کشورهای حوزه اقیانوس هند در قالب ابتکاراتی چون اولویت با همسایگان و رویکرد الحاق به شرق.

## منابع و مأخذ

1. Bajpai, Kanti (2015), "Modi's foreign policy of shanti and shakti". **India Seminar**. Available at: [https://www.india-seminar.com/2016/677/677\\_kanti\\_bajpai.htm](https://www.india-seminar.com/2016/677/677_kanti_bajpai.htm)
2. Bajpai, Kanti, Basit, Saira and Krishnappa, V. (2014), **India's Grand Strategy: History, Theory, Cases**, Routledge India.
3. Baruah, Darshana M. (2018), "India's Answer to the Belt and Road: A Road Map for South Asia", **The Carnegie Endowment for International Peace**, pp: 1-33. Available at: <https://carnegieindia.org/2018/08/21/india-s-answer-to-belt-and-road-road-map-for-south-asia-pub-77071>
4. Basu, Nayanima (2021), "Quad is no 'Asian NATO', India never had NATO mentality, Jaishankar says", **The Print**. Available at: <https://theprint.in/diplomacy/quad-is-not-asian-nato-india-never-had-nato-mentality-jaishankar-says/639924/>
5. Basu, Nayanima (2022), "Quad differences out in the open, Biden & Kishida call for support but India stays silent", **The Print**. Available at: <https://theprint.in/diplomacy/quad-differences-out-in-the-open-biden-kishida-call-for-support-but-india-stays-silent/860060/>
6. Business Standard (2020), "Narendra Modi's 70th birthday: 10 initiatives that make him popular", September 17. Available at: [https://www.business-standard.com/article/politics/narendra-modi-s-70th-birthday-10-initiatives-that-make-him-popular-120091700168\\_1.html](https://www.business-standard.com/article/politics/narendra-modi-s-70th-birthday-10-initiatives-that-make-him-popular-120091700168_1.html)
7. Bhanu Singh, Udai (2021), "ASEAN-India Summit 2021: Outcomes and Prospects", **Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analyses**, New Delhi. Available at: <https://www.idsa.in/issuebrief/asean-india-summit-2021-ubsingh-291121>
8. Bhattacharjee, Kallol (2021), "India-U.S. strategic partnership has a truly global significance: PM Modi", **The Hindu**. Available at: <https://www.thehindu.com/news/national/india-us-strategic-partnership-has-a-truly-global-significance-pm-modi/article35132198.ece>
9. Chadha, Rajesh (2020), "Fractured Global Value Chains post COVID-19: Can India gain its missed glory?", **Brookings**. Available at: <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2020/05/11/fractured-global-value-chains-post-covid-19-can-india-gain-its-missed-glory/>
10. Chellany, Brahma (2017). "China's Debt-Trap Diplomacy", **Project Syndicate**. Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-loans-debt-by-brahma-chellaney-2017-01>

13. George, Varghese K (2018), "Is there a 'Hindutva Strategic Doctrine' that guides Narendra Modi's foreign policy?", **Scroll.in**. Available at: <https://scroll.in/article/901170/is-there-a-hindutva-strategic-doctrine-that-guides-narendra-modis-foreign-policy>
14. Gokhale, Vijay (2021), "The Road from Galwan: The Future of India-China Relations" **Carnegie Endowment for International Peace**, pp.1-36. Available at: [https://carnegieendowment.org/files/Gokhale\\_Galwan.pdf](https://carnegieendowment.org/files/Gokhale_Galwan.pdf)
15. Hall, Ian (2016), "Multialignment and Indian Foreign Policy under Narendra Modi", **The Commonwealth Journal of International Affairs**, Volume 105, 2016 - Issue 3, pp: 271-286.
16. Hindustan Times (2022), "30-years of India-Israel friendship: PM Modi says 'time to set new goals' to take forward ties", January 29. Available at: <https://www.hindustantimes.com/india-news/30years-of-india-israel->
17. Hoagland, Jim (2002), "India Looks with New Favor on a Natural Ally", **Ministry of External Affairs, India**. Available at: <https://www.mea.gov.in/articles-in-foreign-media.htm?dtl/18235/India+Looks+With+New+Favor+on+a+Natural+Ally>
18. Jaffrelot Christophe (2010), Refining the "Moderation Thesis" Regarding "Radical Parties", **Sciences Po**. Available at: <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-01069458/document>
19. Jaffrelot, Christophe (2016). "This Land, This Nation", **Indian Express**. Available at: <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/this-land-this-nation/>
20. Jaffrelot, Christophe (2021), "Rise of Hindutva has enabled a counter-revolution against Mandal's gains", **Indian Express**. Available at: <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/hindu-nationalism-mandal-commission-upper-caste-politics-modi-govt-7181746/>
21. Jaishnkar, Subrahmanyam (2020), **THE INDIA WAY**, Harper Collins India, Noida.
22. Jaishnkar, Dhruva (2019), "Acting East: India in the Indo-Pacific", **Brookings India**. Available at: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/10/Acting-East-India-in-the-INDO-PACIFIC-without-cutmark.pdf>
23. Juster, Kenneth, Mohan Kumar, Wendy Cutler, and Naushad Forbes (2022), "It's Time for America and India to Talk Trade", **Foreign Affairs**. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/india/2022-04-14/its-time-america-and-india-talk-trade>
24. Kesavan, K.V. (2020), "India's 'Act East' policy and regional cooperation", **Observer Research Foundation**. Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/indias-act-east-policy-and-regional-cooperation-61375/>
25. Kumar, A. Vinod (2020), "In Defence of Non-alignment", **Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analysis**. Available at: <https://idsa.in/issuebrief/in-defence-of-non-alignment-avkumar-020920>
26. Kumar, Rajiv and Sharma, Gaurav (2020), "A road map for building Aatmanirbhar Bharat", **Hindustan Times**. Available at: <https://www.hindustantimes.com/opinion/a-road-map-for-building-aatmanirbhar-bharat-101645627967631.html>
27. Madan, Tanvi (2020), "Managing China: Competitive engagement, with Indian characteristics", **Brookings**, pp.1-22. Available at:

- <https://www.brookings.edu/research/managing-china-competitive-engagement-with-indian-characteristics/>
28. Madhav, Ram (2018), “Panchamrit: Recent Innovations in India’s Foreign Policy”, **India Foundation**. Available at: <https://indiafoundation.in/articles-and-commentaries/panchamrit-recent-innovations-in-indias-foreign-policy/>
  29. Martin, Peter (2015), “Yoga Diplomacy”, **Foreign Affairs**. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/india/2015-01-25/yoga-diplomacy>
  30. Menon, Shivshankar (2020), “Modi’s goal of making India Vishwaguru won’t transform lives of Indians”, **The Print**. Available at: <https://theprint.in/opinion/modis-goal-of-making-india-vishwaguru-wont-transform-lives-of-indians-shivshankar-menon/417764/>
  31. Menon, Shivshankar (2020), “India’s Foreign Affairs Strategy”, **Brookings Institution India Center**. Available at: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/05/india27s-foreign-affairs-strategy.pdf>
  32. Menon, Shivshankar (2022), “The Fantasy of the Free World”, **Foreign Affairs**, April 4, 2022. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2022-04-04/fantasy-free-world>
  33. Mohan, C. Raja (2021), “The Quad’s importance to India’s strategic autonomy”, **Indian Express**. Available at: <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/quad-summit-india-china-relations-brics-nations-7229861/>
  34. Mohan, C. Raja (October 20, 2021), “India and the new ‘Quad’ in West Asia”, **The Indian Express**. Available at: <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/india-and-the-new-quad-in-west-asia-7578842/>
  35. Mohan, C. Raja (2022), “Ukraine and India’s Strategic Autonomy: The Russian Twist”, **Institute of South Asian Studies (ISAS)**. Available at: <https://www.isas.nus.edu.sg/papers/ukraine-and-indias-strategic-autonomy-the-russian-twist/>
  36. Moramudali, Umesh (2022), “China, India, and Sri Lanka’s Unprecedented Economic Crisis”, **The Diplomat**. Available at: <https://thediplomat.com/2022/03/china-india-and-sri-lankas-unprecedented-economic-crisis/>
  37. Muraviev, Alexey D, Ahlawat, Dalbir and Hughes Lindsay (2021), “India’s security dilemma: engaging big powers while retaining strategic autonomy”, **International Politics**, pp.1-20. Available at: <https://doi.org/10.1057/s41311-021-00350-z>
  38. Narayanan, M.K. (2020), “Non-alignment to multi-alignment”, **The Hindu**. Available at: <https://www.thehindu.com/opinion/lead/indian-diplomacy-non-alignment-to-multi-alignment/article13982580.ece>
  39. Nayak, Sohini and Banerjee, Sreeparna (2021), “The Role of BIMSTEC in Revitalising India’s Northeast”, **Observer Research Foundation**, pp:1-22 Available at: [https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2021/06/ORF\\_SpecialReport\\_150\\_NER-BIMSTEC.pdf](https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2021/06/ORF_SpecialReport_150_NER-BIMSTEC.pdf)
  40. O'Donnell, Frank and Papa Mihaela (2021), “India's multi-alignment management and the Russia–India–China (RIC) triangle”, **International Affairs**, Volume 97, Issue 3, May 2021, pp. 801–822. Available at: <https://doi.org/10.1093/ia/iab036>

41. Panda, Ankit (2014), "Hindu Nationalism and Foreign policy?", **The Diplomat**. Available at: <https://thediplomat.com/2014/04/hindu-nationalism-and-foreign-policy/>
42. Panda, Jagannath (2022), "How Is India's Silent Diplomacy Navigating the Russia-Ukraine War?", **The Diplomat**. Available at: [#https://thediplomat.com/2022/03/how-is-indias-silent-diplomacy-navigating-the-russia-ukraine-war/](https://thediplomat.com/2022/03/how-is-indias-silent-diplomacy-navigating-the-russia-ukraine-war/)
43. Pal, Deep (2014), "Decoding Modi's Foreign Policy", **Foreign Policy**. Available at: <https://foreignpolicy.com/2014/03/06/decoding-modis-foreign-policy/>
44. Pant, Harsh V. (2021), "China's hostility, India's resilience shaped Quad", **Observer Research Foundation**. Available at: <https://www.orfonline.org/research/chinas-hostility-indias-resilience-shaped-quad/>
45. Parpiani, Kashish (2019), "Cultivating the Bipartisan Consensus on India in the 116th US Congress", **Observer Research Foundation**, pp.1-42. Available at: <https://www.orfonline.org/research/cultivating-the-bipartisan-consensus-on-india-in-the-116th-us-congress-58214/>
46. Poudel, Santosh Sharma (2022), "India-Nepal Territorial Dispute Flares up Again", **The Diplomat**. Available at: <https://thediplomat.com/2022/02/india-nepal-territorial-dispute-flares-up-again/>
47. Prakash, Arun (2017), "A Strategic Encirclement", **Delhi Policy Group**. Available at: <https://www.delhipolicygroup.org/media/opinion/a-strategic-encirclement.html>
48. Prasad, Manavendra and Kumar Manish (2022), "India-Israel ties: New opportunities", **Deccan Herald**. Available at: <https://www.deccanherald.com/opinion/in-perspective/love-jihad-law-tyranny-by-procedure-1067315.html>
49. Rajagopalan, Rajeswari Pillai (2022), "India's Place in the New US Indo-Pacific Strategy", **Observer Research Foundation**. Available at: <https://www.orfonline.org/research/indias-place-in-the-new-us-indo-pacific-strategy/>
50. Rajagopalan, Rajeswari Pillai (2021), "Explaining the Rise of Minilaterals in the Indo-Pacific", **Observer Research Foundation**, PP: 1-16. Available at: [https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2021/09/ORF\\_IssueBrief\\_490\\_Minilaterals-IndoPacific.pdf](https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2021/09/ORF_IssueBrief_490_Minilaterals-IndoPacific.pdf)
51. Rehman, Iskandar (2009), "Keeping the Dragon at Bay: India's Counter-Containment of China in Asia", **Asian Security**, vol. 5, no. 2, pp. 114-143
52. Roy-Chaudhury, Rahul (2018), "Modi's vision for the Indo-Pacific region", **The International Institute for Strategic Studies**. Available at: <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2018/06/modi-vision-indo-pacific>
53. Roy, Shubhjit (2020), "Explained: BECA, and the importance of 3 foundational pacts of India-US defence cooperation", **The Indian Express**. Available at: <https://indianexpress.com/article/explained/beca-india-us-trade-agreements-rajnath-singh-mike-pompeo-6906637/>
54. Sagar, Rahul (2014), "The Hindu Nationalist View of International Politics", **India's Grand Strategy: History, Theory**, Cases, edited by Kanti Bajpai, Saira Basit, V. Krishnappa, Routledge India.
55. Saran, Shyam (2020), "India should monitor ties between China and Iran, but must guard against hasty conclusions", **The Indian Express**. Available at:



- <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/india-china-iran-chabahar-port-6518857/>
56. Savarkar, Vinayak Damodar (1923), “Essentials of Hindutva”, **BJP e-Library**. Available at: <http://library.bjp.org/jspui/bitstream/123456789/284/1/Essentials%20of%20Hindutva.pdf>
57. Shivamurthy, Aditya Gowdara (2022), “Assessing the anti-India sentiment in South Asia (Part 1)”, **Observer Research Foundation**. Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/assessing-the-anti-india-sentiment-in-south-asia-part-1/>
58. Taneja, Kabir (2022), “CEPA: Fostering economic security between India and the UAE”, **Observer Research Foundation**. Available at: <https://www.orfonline.org/research/cepa-fostering-economic-security-between-india-and-the-uae/>
59. Tharoor, Shashi (2018), **Why I am a Hindu**, **Aleph Book Company**, New Delhi.
60. Tehran Times (2021), “Hatami hopes to boost military ties between Iran and India”, February 5. Available at: <https://www.tehrantimes.com/news/457795/Hatami-hopes-to-boost-military-ties-between-Iran-and-India>
61. Tehran Times (2022), “Indian PM meets Iranian FM, invites Raisi to New Delhi”, June 10. Available at: <https://www.tehrantimes.com/news/473483/Indian-PM-meets-Iranian-FM-invites-Raisi-to-New-Delhi>
62. Tellis, Ashely J. (2019), “Modi’s Three Foreign Policy Wins”, **The Carnegie Endowment for International Peace**. Available at: <https://carnegieendowment.org/2019/03/24/modi-s-three-foreign-policy-wins-pub-78675>
63. Tellis, Ashley J. (2021), “Well Begun Is Half Done? Managing U.S.-India Relations”, **Carnegie Endowment for International Peace**. Available at: <https://carnegieendowment.org/2021/04/27/well-begun-is-half-done-managing-u.s.-india-relations-pub-84360>
64. The Hindu (2017), “Toilets first, temples later: PM “, September 11. Available at: <https://www.thehindu.com/news/national/modi-bats-for-innovation-asks-youth-to-work-for-modern-india/article19659896.ece>
65. The Hindu (2019), “India, Saudi Arabia to sign Strategic Partnership Council pact”, October 28. Available at: <https://www.thehindu.com/news/national/india-saudi-arabia-to-sign-strategic-partnership-council-pact/article29816159.ece>
66. The Hindu (2021), “ Jaishankar meets Iranian President-elect”, (July 08. Available at: <https://www.thehindu.com/news/national/jaishankar-meets-iranian-president-elect/article35204258.ece>
67. The Indian Express (2016), “PM Modi’s interview with Arnab Goswami”, June 28. Available at: <https://indianexpress.com/article/india/india-news-india/pm-modis-interview-with-arnab-goswami-full-transcript-2879832/>
68. The Indian Express (2021), “India, Maldives to sign pact on Greater Male Connectivity Project”, August 26. Available at: <https://indianexpress.com/article/india/india-maldives-greater-male-connectivity-project-7471603/>

69. The Wire (2021), "For First Time, China Acknowledges Casualties in Galwan Clash", February 19. Available at: <https://thewire.in/world/china-acknowledges-casualties-galwan-clash-india-army>
70. The Wire (2021). "RSS Chief Asks Hindus to Pledge to Ensure 'Ghar Wapsi' of Those Who Have Converted", December 16. Available at: <https://thewire.in/communalism/rss-chief-asks-hindus-to-pledge-to-ensure-ghar-wapsi-of-those-who-have-converted>
71. The White House (2021), "Indo-Pacific Strategy of the United States", Available at: <https://www.whitehouse.gov/2022/02/11/fact-sheet>.
72. Tillerson, Rex (2017), "Defining Our Relationship with India for the Next Century: An Address by U.S. Secretary of State Rex Tillerson", **Center for Strategic and International Studies**. Available at: <https://www.csis.org/events/defining-our-relationship-india-next-century-address-us-secretary-state-rex-tillerson>
73. Tirkey, Aarshi (2021), "Minilateralism: Weighing the Prospects for Cooperation and Governance", **Observer Research Foundation**, PP:1-24. Available at: [https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2021/09/ORF\\_IssueBrief\\_489\\_Minilaterals\\_NEW.pdf](https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2021/09/ORF_IssueBrief_489_Minilaterals_NEW.pdf)
74. Trenin, Dmititri (2021), "Russia-India: From Rethink to Adjust to Upgrade", **Carnegie Moscow Center**. Available at: <https://carnegiemoscow.org/commentary/85903>
75. Unnikrishnan, Nandan (2021), "Despite complex global power equations, India and Russia will maintain good ties in 2022", **Observer Research Foundation**. Available at: <https://www.orfonline.org/research/india-and-russia-will-maintain-good-ties-in-2022/>
76. Unjhwala, Yusuf T. (2020), "Why India should align with the US", **The Observer Research Foundation**. Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/why-india-should-align-us-66233/>
77. Vaishnav, Milan (2019), "The BJP in Power: Indian Democracy and Religious Nationalism", **Carnegie Endowment for International Peace**. Available at: [https://carnegieendowment.org/files/BJP\\_In\\_Power\\_final.pdf](https://carnegieendowment.org/files/BJP_In_Power_final.pdf)
78. Wulf, Herbert and Debiel, Tobias (2015), India's 'Strategic Autonomy' and the Club Model of Global Governance, **Strategic Analysis**, 2015 Vol. 39, No. 1, 27–43.